

FEIJENOORD

DOOR MR. H. C. HAZEWINKEL

„FEIJENOORD”, zoo schreef de jonge Willem de Clercq, de latere directeur der Nederlandsche Handelsmaatschappij en letterkundige in 1814, „Feijenoord is zeker een van de aangenaamste oorden, die ik immer heb gezien. De luchtstreek is er voortreffelijk en de uitgestrektheid van het eiland groot genoeg om de gedachte van op zulk een kleine plek opgesloten te zijn, te doen verdwijnen. Een overheerlijke rij van boomen omkranst het eiland, welks midden uit vette gronden en landerijen bestaat.”

Wij denken er maar liever niet aan, wat De Clercq wel zou gezegd hebben, als hij eens een eeuw later een kijkje had kunnen nemen in dit paradijs op aarde; had hij honderd jaar vroeger geleefd, dan zou hij bij een bezoek aan het eiland toch stellig „de gedachte van op zulk een kleine plek opgesloten te zijn” niet van zich hebben kunnen afzetten, terwijl zijn oog niet bekoord zou zijn door de krans van loofhout, die het polderland later omsloot. Wat weiland en rijshout op een oppervlakte van nauwelijks 30 morgen, dat was al. Honderd jaar later zou het eiland door aanslibbing en inpoldering ruim 167 morgen groot zijn, in het begin van de 17de eeuw telde het „Oude”- of „Gallichoordt” er nog maar 13.

Voorzoover wij konden nagaan, wordt Feijenoord het eerst genoemd in de Dordtsche thesauriersrekening over het jaar 1450¹⁾. Onder het hoofd „Van knechten reijsen” lezen we daar het volgende: „Gheraert Cleisz. gesent mitter stede-brieff in Alblasserwaert, in Zwindrecht, in Rierwaert, op Fijenoirt, overall an den mannen van den lande om die t(e D)ordrecht te laten comen ende mitten goeden luden te spreken, roerende van enen man, die die baljuw gevangen had. . .”

Dan komt er in het Dordtsche Actenboek een voor schepenen van Dordrecht op 11 Juni 1457 afgelegde verklaring

1) Inv. Archief Dordrecht N°. 436, fol. 57.

West- en Heer Ogier van Oost-IJsselmonde¹⁾. Met dezen Ogier is bedoeld Ogier van Voorschoten, heer van Kralingen, die ook in 1308 nog in die kwaliteit optreedt²⁾. Oost-IJsselmonde (waaronder het kerkdorp lag) heeft dezelfde heeren gehad als Kralingen tot 1435, toen Jan van Polanen van der Leck het voor de helft aan Godschalk Oem van Wijngaarden en voor de andere helft aan Hugo van Lannoij verkocht. In 1470 kwam het voor het geheel aan het geslacht Van Wijngaarden en 1540 aan dat van Van Merode.

West-IJsselmonde ging van de Bokels in het begin van de 15de eeuw over op de Boechorsten, die de heerlijkheid in 1511 verkochten aan Mr. Andries van Hargen, in wiens familie zij tot 1600 bleef.

Gezamenlijk plachten dijkgraven, heemraden en waarslieden van Nieuw-Riederwaard en het Oost-ambacht van IJsselmonde „de gorssinge genaempt Fijenoort” van tijd tot tijd voor een aantal jaren te verpachten, zooals kan blijken uit onderstaande ongedateerde acte uit het eind van de 15de of het begin van de 16de eeuw:

„Cont ende kenlic is allen luijden, dat ik Jan Wouterssoen gehuert hebbe jegens die waersluijde van Rijerwert ende IJselmonde Fijenoirdt mit allen sinen toebehoren den termijn van vijff jaren lanck duerende elcx siaers om vijff . . Riinschen guldens (ofte) pajment hairre weerden, te betalen altoos op Sinte Martijnsdach in den winter³⁾, dair d'eerste betalinge (sijn) sal nu tot Sinte Martinsdach voirss. Des sall Jan voirss. dit huijs, dat daerop staet, houden in goeden rake (en) dake op siins sellfs cost ende die poten, die om den werff staen, betuijnen ende bewaren, datse die beesten (niet) schenden ende alle die ander poten, die om 't lant staen, daeroff sall hij die beste poten miet riede bijnden (ende bewaren), datse die beesten niet en verderven. Voort sijnt voirwairden, dat dit lant niet dicht bedijct en sal (werden), mer wt ende in vloijen sall. Des sal Jan Woutersz. voirss. daer enen sloot

1) R. Fruin, Oudheid van Rotterdam. In: Verspreide Geschriften VI, 54-55.

2) Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam, IV N°. 189.

3) 11 November.

voerss. hem gheghunt ende ghegeven hebben tot der tijt toe tot Tonis Pouwelsz. wedue ghestorven is ende niet langher.”

In later jaren legde het contract den pachter niet meer in die mate aan banden als vroeger. Volgens de huurconditiën van 1589 moet hij alleen maar gedogen, dat die van Nieuw-Riederwaard en IJsselmonde op Feijenoord aarde komen halen „tot haeren dijckx proffijt ende behouff” en dat zij hun paarden op het eiland laten weiden, „mits zij van stonden aan soeden aen den dijck brengen.”

Het was in dezen tijt, dat de Maas voor Rotterdam op bedenkelijke wijze begon te verzanden en het stadsbestuur een begeerig oog ging slaan op Feijenoord, omdat het bezit van dit eiland de mogelijkheid zou openen tot aanleg van verschillende werken, die den stroom zouden reguleeren en de zandplaat, die zich voor den havenmond uitstreckte, doen verdwijnen. Den 21sten December 1589 besloot de Vroedschap daarom moeite te doen ten behoeve van de stad op Feijenoord de hand te leggen en wees daartoe de heeren Foock en Block, beide gecommiteerde raden van de Admiraliteit, als tusschenpersonen aan; zij koesterde gegronde hoop, dat de pogingen van deze heeren met succes bekroond zouden worden „in aensieninge het gerecht off galge van deselve Admiraliteit aldaer is gestelt” en omdat beide buiten de stedelijke regeering stonden en er dus niet zoo spoedig van verdacht zouden worden als haar lasthebbers op te treden.

Hetzij nu deze heeren niet geslaagd zijn in hun delicate opdracht, hetzij zij deze op een ander hebben weten af te schuiven, een jaar later deden burgemeesteren in de Vroedschap mededeeling van den aankoop van $\frac{2}{3}$ parten van Feijenoord, door bemiddeling van den admiraal Van Duvenvoorde. De vergadering gaf er haar fiat aan en beloofde geheimhouding „uijt verscheijde reden”¹⁾.

Johan van Duvenvoorde, heer van Warmond, het Woud en Alkemade, in zijn tijt bekend onder den naam van „de admiraal van Warmond”, was een op den voorgrond tredende figuur. In 1576 als opvolger van Bloijs van Treslong benoemd tot luitenant-admiraal van Holland, had hij sinds 1579 zitting in het toen pas opgerichte Admiraliteitscollege; zoo-

1) Vroedschapsresolutie d.d. 3 Dec. 1590.

met de pogingen tot verbetering van het vaarwater vóór Rotterdam. De opgekomen zandpilaat in de Maas had twee vaargeulen doen ontstaan, het Noorder- en het Zuiderdiep, waarvan de laatste steeds dieper en breeder werd ten koste van de eerstgenoemde, die juist voor de stad van het grootste belang was, zoodat het er op aankwam, het Zuiderdiep op een of andere manier af te dammen.

In haar vergadering van 24 Juni 1592 nam de Vroedschap het besluit „eenige ingenieurs, hen dies verstaende (te) consuleren, alear men tot de toekraginge vant Zuiddiep sal procederen”. Een half jaar later machtigde de Vroedschap burgemeesteren, om met de ingelanden van de Hille en Varkensoord te onderhandelen over het verleggen van hun sluizen en watergangen, voorzoover die door de afdamming van het Zuiddiep zouden komen te verzanden. Tegelijkertijd werd een commissie benoemd tot den aankoop van het hout „dat deze stede tot toekraginge van het Zuiddiep ende de duijckeldammen die aldaer aen de Fijenoort sullen moeten werden geslagen, sal hebben van noode”¹⁾.

Ter Statenvergadering streden de Rotterdamsche Gedepu- teerden voor de belangen, die er voor hun stad op het spel stonden, door die met de belangen van het gansche gemeenebest te vereenzelvigen. Zij betoogden, „dat de riviere van de Merwede ofte Maze, loopende voorbij de voorss. stede, nootelijk een van de principaelste rivieren ende zeegaten (is) van den lande van Hollandt ende dat dezelve stadt een van de voornaemste steden is op de voorss. riviere gelegen; dat oock de riviere voor de voorss. stede wel vier ofte vijfmael soo wijt (is) als deselve is een weijnich daerboven, te weten voor Sinte Hellebrechts ende dat in de voorss. wijtte, recht voor de voorss. stede, is leggende een santplaete, benoorden dewelcke, voorbij de haven der voorss. stede, van allen ouden tijden geloopt heeft ende alsnoch loopt 't principael diepte der voorss. riviere ende dat burgemeesteren ende regierders der stadt Rotterdam bij dagelijcxer experientie bevinden, dat de voorss. riviere bezuiden de voorss. zantplaet haeren cours binnen drie ofte vier jaeren herwaerts meerder heeft begonst te nemen ende continueren als van te vooren ende de voorss.

1) Vroedschapsresolutie d.d. 7 Dec. 1592.

eijnde int canael vant Suijderdiep, om de stroome van de ebbe te leijden voerbij het Suijderdiep int Noorderdiep, om haer diepte aldaer te houden ende soe veel het mogelick is, de steert van de santplaete ende de plate te doen schuijren ende wechnemen." Tenslotte hebben de heeren vastgesteld, dat de ebbe ter hoogte van St. Elbrecht ook een weg zocht door het Zwanegat, waar zij „opte halff ebbe" een diepte van twee voet water hebben gepeild.

Of de Staten in de uitkomsten van het onderzoek termen hebben gevonden om aan de verbetering van het vaarwater hun volledige medewerking te verleenen, is twijfelachtig. In ieder geval zou het nog twee eeuwen duren, eer de afdamming van het Zwanegat haar beslag kreeg. Wel schijnt er op kosten van Rotterdam een rijdam in de rivier op den Z. O. hoek van Feijenoord te zijn aangelegd. Den 22en Mei 1626 besloot de Vroedschap dezen 46 Putsche roeden langen dam met nog 12 roeden te verlengen. In een verklaring van burgemeesteren, afgegeven op 29 Juni 1626, is sprake van den aanleg van „*eenighe* hoofden off dammen aan de gorssinghe van Fijenoort, soo tot preservatie ende accres vant grasvelt vandien als tot weeringhe ende divertatie van de stroomen, door dewelcke d'selve gorssinghe eenighe jaeren herwaerts geheel seer affgenomen ende vermindert is."

Door het bezit van Feijenoord werd de stad in eigenaardige moeilijkheden gewikkeld.

Op het voetspoor van dijkgraaf en heemraden van Nieuw-Riederwaard verpachtten burgemeesteren, sedert de stad den eigendom verworven had, samen met dijkgraaf en heemraden van het Oost-ambacht van IJsselmonde het gors „met allen zijnen aencleven ende toebehooren van visscherijen ende vogelerijen" en sinds 1606 werd de visscherij afzonderlijk verpacht. Hoever strekte deze visscherij zich uit? De Rotterdammers beweerden, dat zij hun vischwant zoover in de rivier mochten uitzetten „als een gewapent man opt laagste water met sijn peert in de reviere rijden ende met sijn sweert bereijcken can ofte als een swaen op gelijk laech water met haeren hals gronden can."

Deze opvatting bracht de pachters van de stad in conflict met de vroomvisschers op de Maas. Vroomwater was oor-

spronkelijk aan den landsheer toebehoorend water. Evenals andere gedeelten van het landsheerlijk domein is ook het vronwater aan particulieren in leen uitgegeven en zoo wierpen zich in het begin van de 17de eeuw de ambachtsheer van Oost-IJsselmonde, Philips Van Merode, met eenige andere deelgenooten op als rechthebbenden van de visscherij in de Maas van de Bolnessersluis af tot aan de Leuve. Van oudsher, zoo voerden zij aan, waren zij en hun rechtsvoorgangers in het ongestoord en rustig bezit van deze visscherij geweest, zonder ooit door iemand in de uitoefening daarvan te zijn gestoord. Alleen waren burgemeesteren van Rotterdam omstreeks 1605 of 1606 als eigenaars van twee derde parten van Feijenoord begonnen door hun pachters „schuttingen ende weeringen” te doen steken. Aanvankelijk hadden hun visschers daar niet over geklaagd, „overmits de voorss. schuttingen ende weeringen mitten eersten cleijn waren”, maar al spoedig werd dit anders, „doordijen deselve schuttingen alleijnskens grooter ofte meerder geworden ende binnen twee ofte drie jaeren herwaerts zoo verre ende zoo diep in de riviere gesteecken zijn, dat daermede een groot beleth ende merckelicke schade in der supplianten visscherij gedaan worden ende geschapen was, dat de pachters van de voorss. stede altijts voort souden vaeren ende daermede der supplianten visscherie gants bederven, jae genouchsaem tot nijet brenghen.” Van Merode c.s. betwisten echter geenszins het recht van die van Rotterdam om „schuttinghen op het slijck (te) setten omme daermede (te) vangen de witvisch, dije tegens de ebbe nae het gors loopt off daerinne gedreven wordt, dewelcke alsdan gevangen wordt in de fuijcxkens, dije aen de schuttinghen vastgemaect zijn, off degeene dije op het slijck blijft leggen, als hem het water ontloopt off vuijterlijck dije in eenighe creecken ofte slooten van de Fijenoort compt.”

De Rotterdammers merken in hun conclusie van antwoord op, dat de Maas een „publicque riviere” is, waarvan het gebruik, zoowel ten aanzien van de visscherij als van de scheepvaart aan iedereen vrijstaat en dat visch nu eenmaal in het water en niet op het land of slik gevangen moet worden.

In een goed gedocumenteerde repliek wordt daarop het standpunt van de eischers nader uiteengezet. Zij voeren aan,

dat het vischrecht in de groote rivieren tot de regalia behoort, evenals het recht van veer en dat hun rechtsvoorgangers er destijds in allen vorm mee beleend zijn en zetten het verschil tusschen de vroomvisscherij en het visschen op het slijk, dat in den regel den ambachtsheer toekomt, uiteen. De bij dezen laatsten vorm van visscherij gebruikte schutnetten moeten namelijk bij laag water op de drooggelooopen slikken worden vastgebonden aan de staken, die met tusschenruimten van een roede worden opgesteld, om bij wisselend getij te worden losgemaakt en neergelaten, teneinde „den witvisch, die boven nae het gors, riet, gruij ofte biesen opgelopen is, te besetten, welke witvisch, soo wanneer het water wederomme afgelooopen is ende de slijcken drooch werden, genouch opt drooge slick weggenomen werden.”

Dit recht, om op de slikken met schutnetten te mogen visschen, is een afzonderlijk recht, dat door den landsheer ook als zoodanig verleend wordt, zoodat hij, Van Merode, als ambachtsheer van Oost-IJsselmonde, ook inderdaad afzonderlijk beleend is met het recht om binnen de grenzen van zijn heerlijkheid langs de oevers van de rivier te mogen visschen met schutnetten.

De vroomvisscherij daarentegen bestaat hierin, „dat men int diep van de riviere vroomvisch, d. i. salm, stuer, elft ende diergelijcke visschen, die onder vroomvisschen begrepen werden, mach vangen.” Dit kan op tweeërlei wijze geschieden: 1. met drijfnetten, d.w.z. netten, die men de rivier af laat drijven of met touwen aftrekt en 2. met „schuttingen ofte weringen”, echter op een heel andere manier, dan waarop de witvisch op de slikken gevangen wordt. Immers terwijl daar de staken bij laag water in de slikken worden gestoken en de daaraan bevestigde netten bij laag water worden opgehaald, moeten de schutnetten, waarmee men vroomvisch vangt, vastgebonden worden aan palen, die in den stroom ter plaatse, waar de met laag water droogvallende slikken eindigen, met hamers in den bodem geheid worden en daar den geheelen zomer blijven staan. De laatste methode wordt vooral gebruikt bij de zalmvisscherij, ten behoeve waarvan men fuiken aan de schutnetten vastmaakt. Zij, die de vroomvisscherij door middel van schutnetten uitoefenen, mogen

deze echter niet dieper in de rivier uitzetten „als een swaen op een gemeen laech water met sijn hals mach bereijcken”, terwijl de rest van het water vrijgelaten moet worden voor degenen, die het recht hebben om met drijfnetten te visschen.

Nu zijn de visschers van de tegenpartij hun bevoegdheid te buiten gegaan, door hun netten ook buiten de slikken, dus in het gebied van de vroomvisschers, uit te zetten „ende sulc in alveo¹⁾ van deselve riviere” en door aan hun netten ook fuiken vast te maken om daarin zalm en andere vroomvisch te vangen, een recht, dat alleen aan Van Merode c s. als deelgenooten in de vroomvisscherij toekomt.

De Rotterdammers vermogen tegenover deze argumenten weinig in het midden te brengen: de door hen bij het Hof ingediende dupliek is een testimonium paupertatis. Toch bleef de zaak jarenlang onbeslist; er waren zooveel belangrijker kwesties dan deze kibbelarij over vischwater. Maar in 1629 begonnen de toenmalige stedelijke machthebbers toch wat in te binden. Den 2en Februari van dat jaar machtigde de Vroedschap de heeren De Reus en Besemer om in Den Haag met den Heer Van Merode over deze zaak te onderhandelen en accordeeren. En hun missie had onmiddellijk resultaat: partijen vonden, dat het nu maar eens uit moest zijn met het proces en dat een „zaecke van soo weijnich importantie” met een beetje goeden wil best in der minne geschikt kon worden.

Den 6en Maart 1629 had er in Den Haag een conferentie plaats, waaraan eenerzijds Floris van Merode, heer van Oost-IJsselmonde en Ridderkerk, vrijbannerheer tot Petershem en Diepenbeke enz., zijn rentmeester Pieter Pietersz. van Golen, jhr. Jacob van Lanscroon, heer van Kiefhoek en mr. Pieter van Ossewaerde en anderzijds de regeerende burgemeester Cornelis Cornelisz. Jongeneel en de raden in de Vroedschap en oud-burgemeesters Abraham de Reus en Adriaen Besemer deelnamen. Deze heeren kwamen na ampele besprekingen overeen, „dat vanwege de stadt Rotterdam van nu voortaan geenighe zalmsteecken ofte schuttinge aen den selven Noort binnen de limiten van der gemelten vroomheeren visserie zullen gestelt ofte verpacht worden ende dat het proces ter

1) Letterlijk in den buik.

saecke vandien gemoveert, aff zal wesen", terwijl de vronheeren van de stad een schadevergoeding van 300 pond vl. wisten te bedingen. Terzelfder tijd werd een contract opgemaakt, waarbij de vronheeren hun „schuttinge opt zant ofte plaete voor de voorss. stadt Rotterdam, gelegen binnen de limiten der voorss. vronvisserie" aan die stad verpachtten.

Nadat deze twist eindelijk bijgelegd was, vloeiden er voor Rotterdam weer nieuwe moeilijkheden van geheel anderen aard uit het bezit van Feijenoord voort, ditmaal met de grondheeren van Charlois.

De rivier, die vóór Rotterdam zeer breed was, vertoonde, zooals we zagen, een toenemende neiging tot aanslibbing. De stad was er op uit, om dit proces in goede banen te leiden door het aanleggen van rijsdammen op Feijenoord. In de Vroedschap werden deze technische kwesties slechts te hooi en te gras ter sprake gebracht. Zoo is er den 6en October 1642 terloops in de resolutiën opgeteekend, dat de fabriekmeesteren gemachtigd zijn „omme den dam in de Maze, leggende agter de Timmerwerff, te doen voltrekken ende volmaken." Dat hiermee de dam op de Noort bedoeld is, blijkt uit een rapport, in het begin van dat jaar opgemaakt door een drietal aannemers, die op last van burgemeesteren overgestoken zijn, om „de lengte, breete ende hoochte van de twee dammen gelegen aende ghorsse van Fijennoort, gemaect met rijs ende aerdewerck, maer veel onstucken sijnde" op te meten. Uit dit stuk blijkt, dat er dan twee dammen zijn, een aan de noordwestzijde, die 77 en een aan de zuidoostzijde, die 85 roeden lang is. De aannemers kwamen met het voorstel, het herstel en onderhoud van deze werken gedurende twaalf jaren tegen een som van f 1000,- 's jaars op zich te nemen; zij moesten echter water in hun wijn doen en stelden zich er tenslotte mee tevreden de dammen gedurende zeven jaar „te repareren ende onderhouden tonneront" tegen een som van f 700.- 's jaars.

De aanwezigheid van deze kunstwerken in de rivier verhinderde niet alleen, dat de zandplaat voor de stad nog meer in noordelijke richting opschoof en het Noorderdiep in gevaar bracht, maar bevorderde ook het ontstaan van aanwas-

sen aan de westzijde van Feijenoord. Zoo was het oude Feijenoord, dat een oppervlakte had van dertien morgen, in 1648 met ruim zes morgen vruchtbare grond vergroot. Nu werden Rotterdam's aanspraken op dezen aanwas door de grondheeren van Charlois betwist.

Charlois ontleent zijn naam aan Karel den Stoute, graaf van Charolois, die in 1456 in het bezit was gekomen van Putten en Strijen, welke landen vroeger aan Jacob, heer van Gaesbeeck hadden toebehoord. Karel ging niet alleen aanstonds over tot het verlijen der Puttensche leenen, maar gaf ook de daaronder gelegen slikken en uiterwaarden bij gedeelten ter bedijking uit. Een dezer bedijkingen, waartoe octrooi verleend was bij charter van 24 April 1460, omvatte het slik, genaamd Riederwaard, dat zich uitstreckte van Oud-Katendrecht af langs de Maas tot Feijenoord en vandaar langs Jan van der Bouchorstambacht (West-IJsselmonde) tot Nieuw-Katendrecht (Meester Arent van der Woudeland) en voorts langs Pendrecht tot de Maas, of liever gezegd de Maasarm, die later Koedood heette¹⁾. De met de Riederwaard begunstigde Zuid-Nederlandsche edelen deden hun octrooi onmiddellijk over aan eenige Noord-Nederlanders, die beter dan zij in de gelegenheid waren het werk van de bedijking ter hand te nemen en te leiden; deze, die als eigenlijke uitgevers van Charlois zijn opgetreden en hun rechtverkrijgenden, werden grondheeren genoemd. Na de inpoldering behielden zij hun rechten op de niet uitgegeven slikken en de aanwassen van het bedijkte land.

Reeds terstond na de bedijking van Charlois ontstonden er strubbelingen met de ingelanden van het West-ambacht van IJsselmonde over de grensregeling. Den 21en September 1491 lieten de grondheeren Jan van Lesanen ten overstaan van het Hof van Holland de verklaring afleggen, dat hij in 1473, tijdens zijn rentmeesterschap van Zuid-Holland, ten hunnen verzoeke zich begeven had naar „de oostzijde van de landen van Cherloes omme aldaer aen te sien ende hemluiden te verclaren, hoe ende waer haer limite ende pael-scheijdinge streckte ter voorss. oestzijden.” Nu was hij,

1) Mr. R. Bijlsma, De grondheeren van Charlois. In: Bijdr. Vad. Gesch. en Oudheidk. 1913.

Lesanen, al eerder in dat jaar op de oostelijke grens van het land van Putten geweest uit naam van hertog Karel als heer van Putten, omdat de heer van West-Barendrecht, Jacob Dammisz. van Minnebeke, „breder vermat gerecht te sijne ter oestzijde dant behoerde”, bij welke gelegenheid hij „een roede deur Dirck Smeetsz' landeken (had doen) strecken.”

Ditmaal begon hij „ter zuijtzijde opten dijck daerment den Moer te heijten plach ende vandaer deur denselven Moer noertwaert commende en streckende vaste bij Dirck Smeetszoons hoofstadt” en verder langs de westzijde van een sloot tot aan „den huijs dat mester Arent van Woude was, daer denselven Jan van Lesanen eenen pael opten dijck dede steecken.” Verder liep de grens tusschen Zuid-Holland en Putten langs een sloot, die van die paal af in noordoostelijke richting liep en raaide op de St. Elbrechtskapel, zoodat de grenslijn geacht moest worden te loopen „langes de vesten cant van Fijenoort”¹⁾.

Eerst in 1497 werd het geschil tusschen de grondheeren en het ambacht West-Barendrecht beslecht door een uitspraak van een college van arbiters: zij hebben een paal laten slaan „opten cant van den dijck westwaert van mester Aernt van Wouwenhuijs”, die daar zou blijven staan „tot een eeuwige paelscheijdinge. Ende van denselven pael salmen rajen lijnrecht over de Merwe opten toorn van de kercke van Hillegersberch ende dit alleenlick aengaende den eigendom van den landen ende vuytergorssen mitsgaders allen offensien en iniurien daervuijt gesprooten.”

Steunende op deze oude uitspraak begonnen de grondheeren nu op het ten westen van deze denkbeeldige grens gelegen gedeelte van Feijenoord's aanwassen een „rijs- ofte slijckdam” aan te leggen. Rotterdam achtte zich door deze „onbehoorlijcke feijtelijckheijt” in zijn „deuchdelijcke possessie geturbeert” en deed samen met het Oost-ambacht van IJsselmonde, dat immers voor een derde part in Feijenoord gerechtigd was, den grondheeren een proces aan voor den Hoogen Raad van Holland.

Op zekeren dag in 1647 gingen twee leden van dat hooge rechtscollege, daartoe speciaal gecommiteerd, zich ter plaat-

1) Archief der grondheeren van Charlois N°. 15, fol. XII.

se van den toestand op de hoogte stellen. In gezelschap van burgemeesteren en Pieter van Golen, dijkgraaf en schout van Oost-IJsselmonde, staken zij bij het Oude Hoofd in een schuitje de Maas over en bezichtigden eerst op den noordpunt van Feijenoord een langen rijsdam, die zich van het eiland in noordwestelijke richting uitstrekte. Daarna voeren zij stroomopwaarts naar de zuidoostzijde van het eiland, waar een dergelijke dam zuidoostwaarts in de rivier stak, die evenals de vorige indertijd van stadswege aangelegd en sedertdien door de stad onderhouden was. In het Zwanegat gekomen, zagen zij aan de noordzijde daarvan lage aanwassen, „begroeijt met biesen, liesen ende andere ruijchten”, die eenige jaren geleden, insgelijks van stadswege, met bieszoden waren beplant.

„Ende,” zoo gaat hun relaas verder, „varende in het voorss. Swanegat, is ons commissarissen gebleken, dat aldaer op denselven aenwas aende Noortzijde vant voorss. Swanegat was leggende sekeren slijckdam, responderende op een andere slijckdam, gelegen aen de zuijtzijde vant voorss. Swanegat; seggende de Heeren Impetranten, dat denselven slijckdam, leggende aen de Noortzijde aldaer, was gedaen maken bij Mr. Dirk van der Wolff als outste, ende andere heemraden van de uijtergorssen van Charlois.”

Daar, waar het Zwanegat weer in de Maas uitmondde, zagen de Haagsche heeren een derden rijsdam, langer dan de twee andere, met een houten hoofd op het eind, die „van het hoogelandt van Fijenoort suiwestwaerts op was strec-kende”, die door eischers naar hun zeggen eenige jaren geleden was aangelegd.

Weer bij het punt van uitgang teruggekeerd, wezen eischers den commissarissen op een zalmsteek aan den noordelijken oever van het eiland, van hen gepacht door twee visschers uit Papendrecht, die krachtens het huurcontract „soo met steek als schut ofte setwant de voorss. geheele visscherije op alle de slijcken ende namentlijk ten noorden van het Swanegat gelegen, hebben bevist.” Zoo waren zij ook gewoon, het gors Feijenoord op geregelde tijden, zonder eenige beperking, te verpachten, terwijl de pachter van de biezen zijnerzijds steeds alle op de aanwassen groeiende

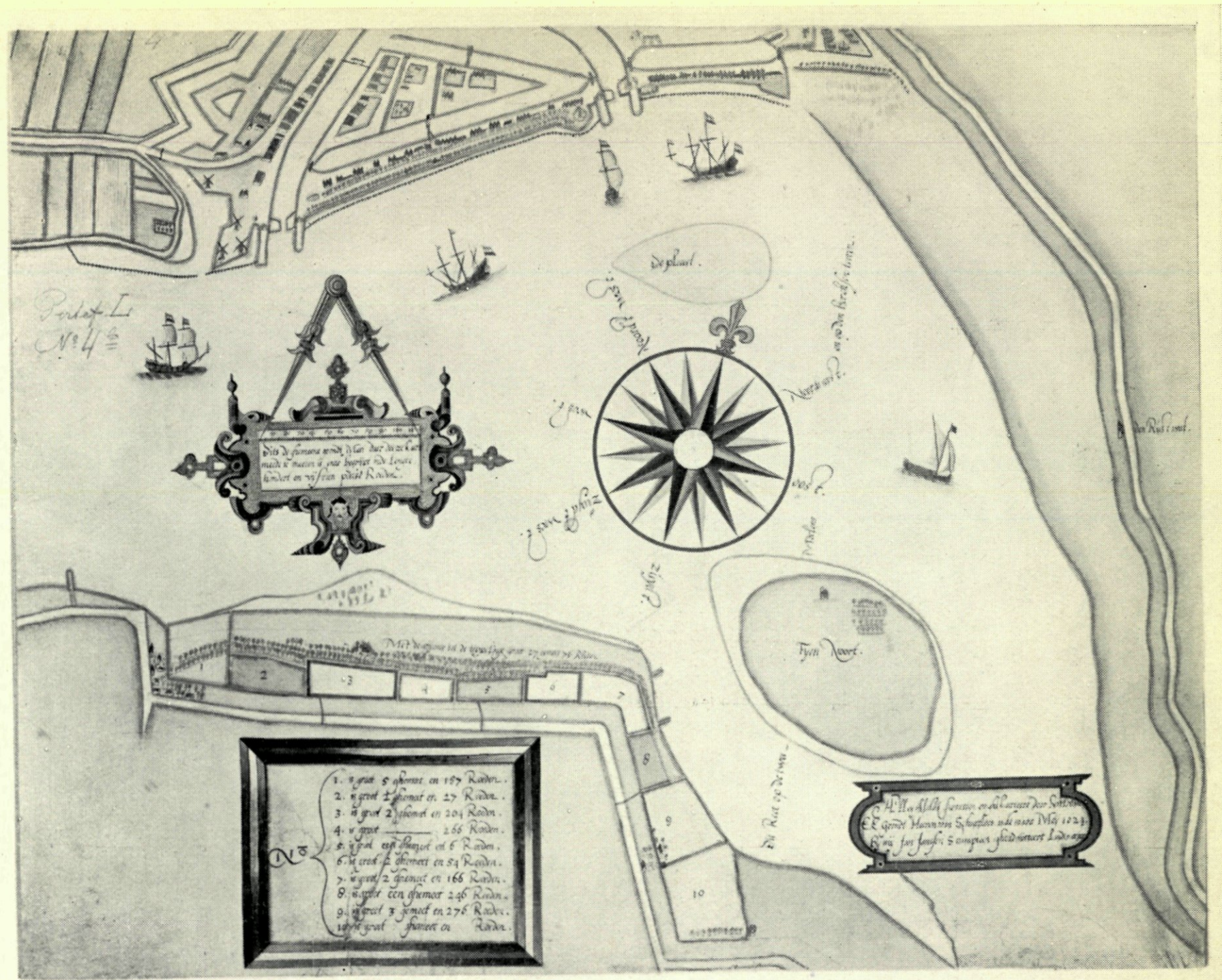

7. Feijenoord omstreeks het midden der 16de eeuw. Naar een 18de eeuwse kopie van den landmeter J. van Westenhout in het Gemeente-archief van een vermoedelijk verloren gegane kaart. (Zie blz. 1 vlg.).

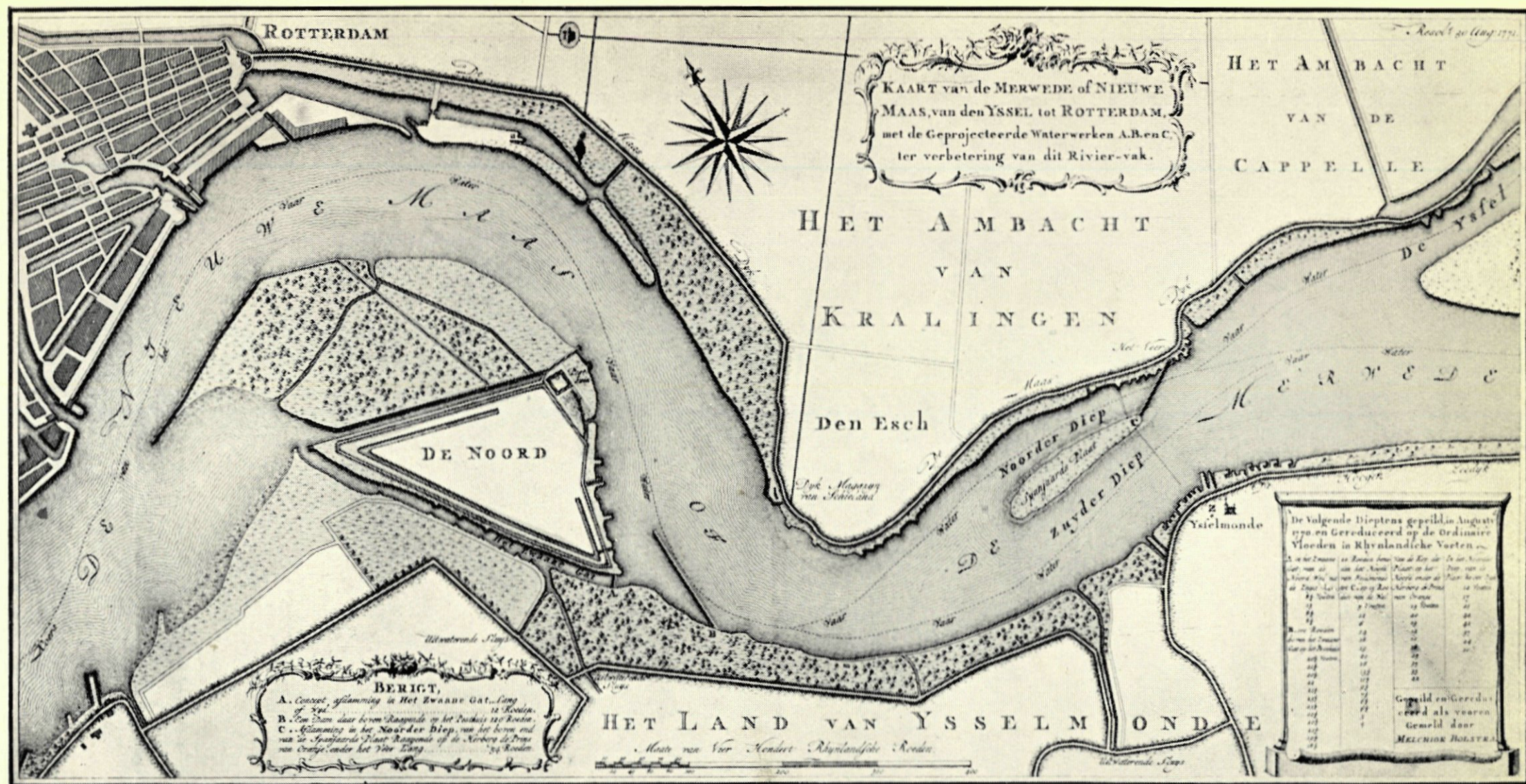
8. Feijenoord en omgeving in 1624. Naar een op perkament geteekende kaart van Jan Jansz. Stampioen in het Gemeente-archief. (Zie blz. 1 vlg.).

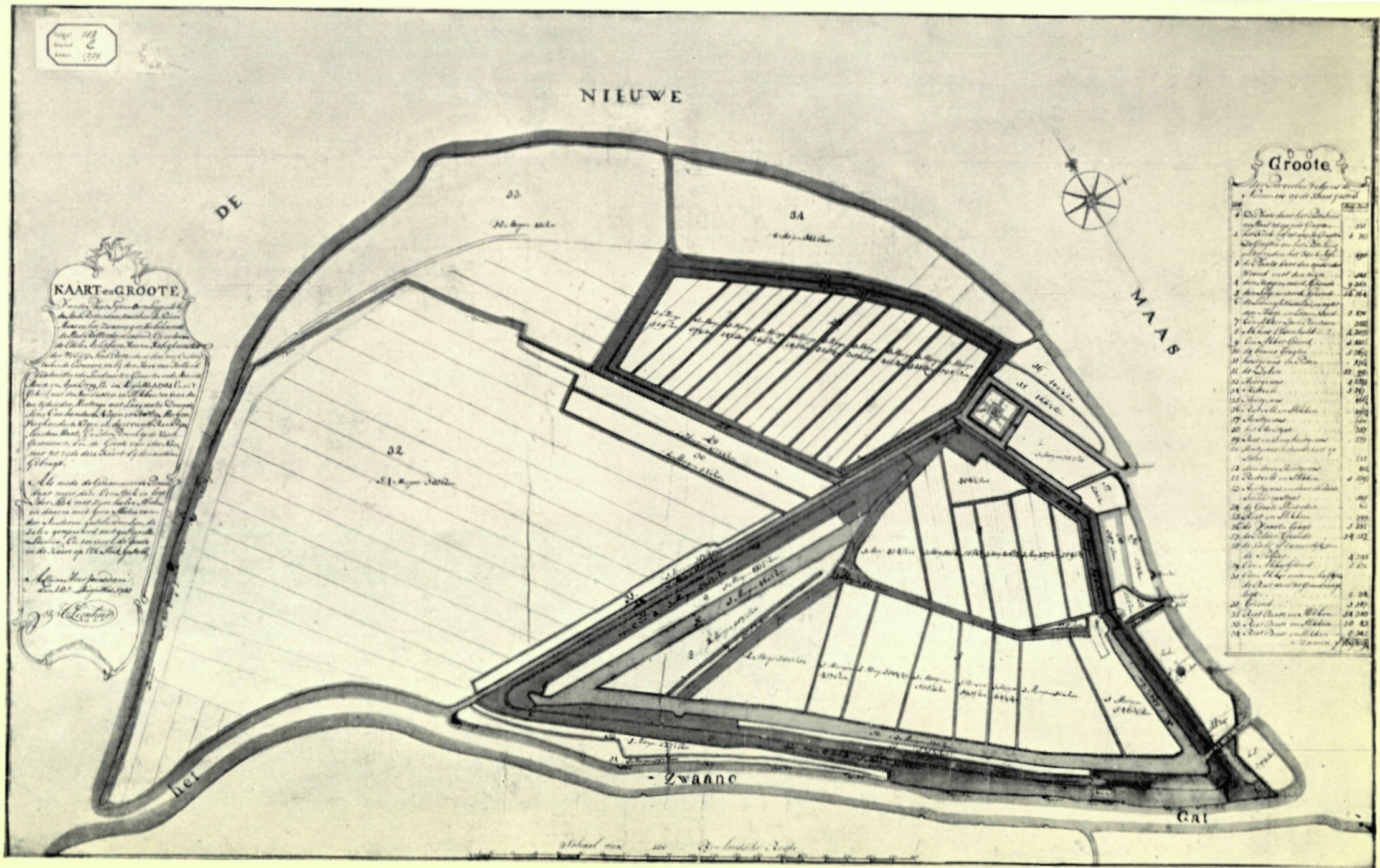

10. Feijenoord en omgeving in 1739. Naar een kaart van den landmeter Melchior Bolstra, in 1770/71 vervaardigd met gebruikmaking van gegevens, door hem in zijn rivierkaart van 1739 verwerkt. (Zie blz. 45)

11. Feijenoord in 1781. Naar een getekende kaart van den landmeter H. Leenheer in het Gemeente-archief. (Zie blz. 46)

K A A R T
van het Eiland
F Y E N O O R D
behoorende aan de Stad
R O T T E R D A M

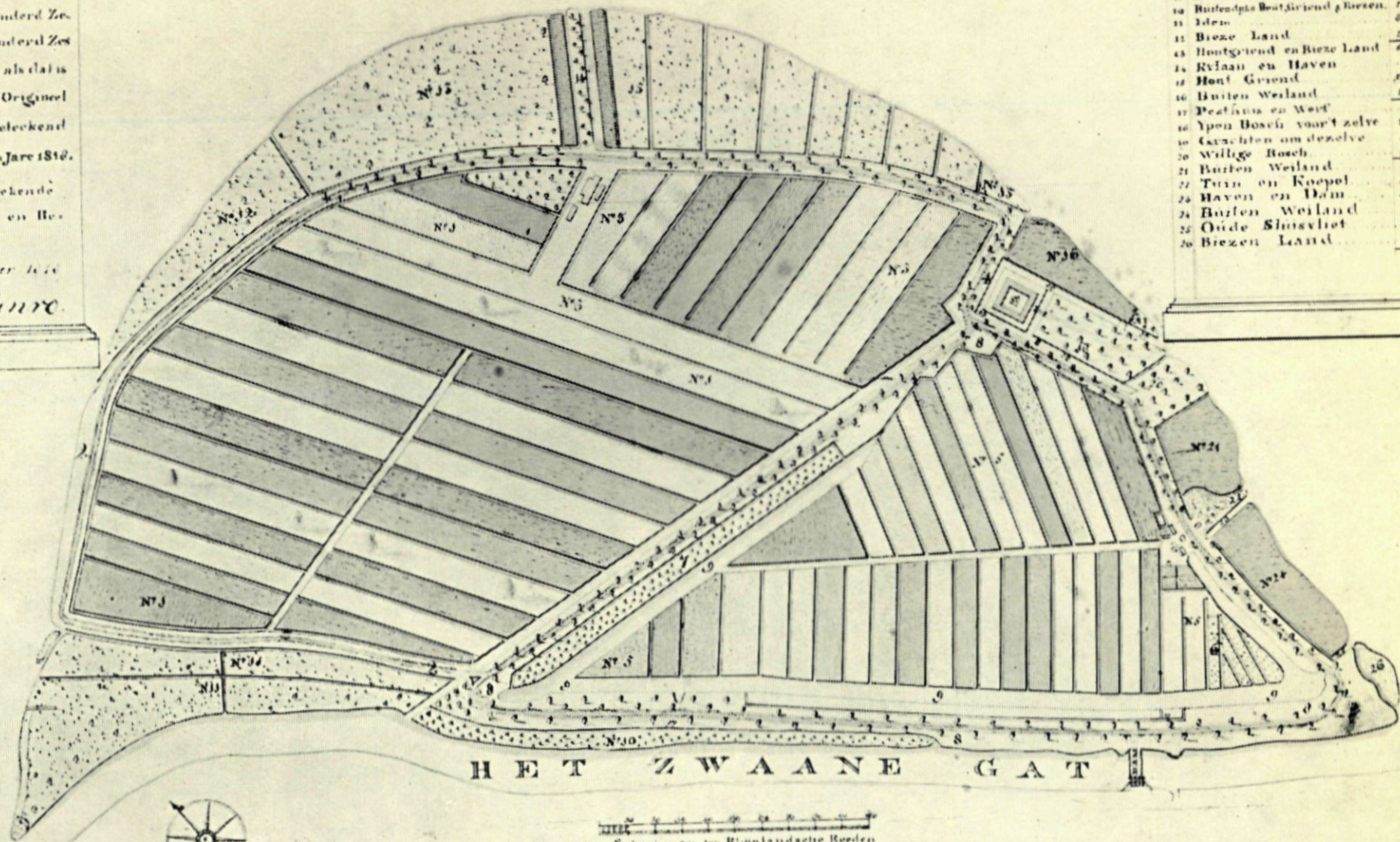
met alle de toegeselde Landen, Bepoeting en
Beplanting, zoo Binnen als Buiten de Pijp
in alle te samen groot Een Honderd Zes
en zestig Morgen Vijf Honderd Zes
en Dertig Roeden, zoudant als dat is
Gemeten, berekend en naar het Origineel
op een vierde Verkleend en Geteekend
door **A M U N R O** junior, in den Jare 1818.

Geverifieerd door den ondergeteekende
A M U N R O, Stads Bouwmeester en Be-
voegd Landmeter.

Rotterdam 25 October 1818

A. Munro

D E M A A S

GROOTE der PERCELEN
volgens de Nummers op de Kaart gesteld.

N ^o		M R	M R
1	Nieuwe Ingedijfte Polder	51	40
2	Dijken om de Kleine Polder	6	140
3	Oude Bedijfte Kleine Polder	17	100
4	Dijken om de Oude Polder	3	332
5	Hoogen en Lagen Oord	28	28
6	Boom Kweekorp	1	01
7	Binnendijkache Griend	1	68
8	Dijken om de Hoge en Lagen Oord	13	73
9	Binnen Grachten	7	104
10	Buitendijfte Buitendijkache	7	134
11	Ielen	8	357
12	Breze Land	1	126
13	Buitendijk en Breze Land	4	150
14	Ryfaan en Haven	1	379
15	Hout Griend	8	26
16	Buiten Weiland	1	347
17	Peathuis en Weef	1	331
18	Ypon Bosch voort zelve	1	72
19	Grachten om dezelve	1	104
20	Willige Bosch	1	20
21	Buiten Weiland	1	24
22	Tuin en Koepel	1	237
23	Haven en Dam	1	60
24	Buiten Weiland	1	357
25	Oude Slootvliet	1	62
26	Brezen Land	1	104
		10	112
		10	270
		13	132
		1	256
		1	336

biezen placht te snijden, dus ook die, welke groeiden tusschen de twee rijdsdammen aan de noordzijde van het Zwanegat.

Nadere bijzonderheden over dit inspectietoeltje zijn te vinden in een attestatie, die Mr. Dirck van der Wolff, als gecommiteerde van de Grondheeren, eenige weken later notarieel liet vastleggen¹⁾. Zekere Claes van der Wiel benevens de nader te noemen Bastiaen Harlaer verklaren daarin, dat zij den 2en Juli 1647 in gezelschap van den heer Van der Wolff in IJsselmonde zijn geweest en daar gesproken hebben met Arien Pietersz. Beuijn. Deze beweerde, dat hij op 24 Juni l.l. met zijn schuitje op verzoek en in gezelschap van den secretaris Van Golen voor dag en dauw naar Rotterdam was gevaren, waar burgemeester (Jan Dirksz.) Versijden, twee advocaten, de „fabriek” (Adriaen Lenartsz) Besemer en de stadstimmerman Dirck Davids. (Versijden) zich hadden ingescheept om de gesteldheid van Feijenoord in oogenschouw te gaan nemen. De heeren hadden volgens Beuijn in het bijzonder aandacht geschonken aan de grensscheidingspalen, na afloop waarvan men reeds om 7 uur 's morgens naar de stad terugkeerde. Na een verblijf van eenige uren in Rotterdam maakten Beuijn en Van Golen zich op om huiswaarts te keeren. Eerstgenoemde verklaart nu, dat zij in het Boerengat een bootje tegengekomen zijn met den stadstimmerman en twee werklieden aan boord; Versijden riep hen toe: „Het is all gedaen, zij drijven all”, daarbij doelende op de grenspalen „alzo zijluiden een dommekracht en een ijser kettingh int schuittgen hadden.”

Ook Leendert Melisz. en Melis Bastiaensz. getuigen ten verzoeke van Mr. Van der Wolff, dat zij op zijn last naar Feijenoord getogen zijn om te zien, of de grenspalen tusschen de grondheerlijkheid en Varkensoord of West-IJsselmonde „noch in wesen waren”, doch dat zij die niet gevonden hebben, terwijl zij toch bij het aanleggen van den dam, waarmee zij in het jaar 1646 een aanvang hadden gemaakt, maar welk werk thans op bevel van de grondheeren gestaakt is, de grensscheiding op deze palen, die met een ijzeren kruis gemerkt waren, „affgerajjt hadden”²⁾.

1) Prot. Vitus Mustelius, Not. archief N°. 499, 3 Juni 1647, blz. 795.

2) Prot. Vitus Mustelius, Not. archief N°. 499, 2 Juni 1647, blz. 788.

Twee Papendrechtsche visschers, die sedert 19 jaren de buitengronden van Charlois bevischt hebben, verklaren nog, dat gedurende het eerste jaar van hun pacht Rotterdam begonnen is met het aanleggen van den oostdam. Eenige jaren later kwam de noorddam aan de beurt en een jaar of vier geleden is „het rijswerck en hoofge op de westkant van de aanwasschen van Fijenoort tegens 't Swanegath gelegen mede opgemaect”, terwijl in het loopende jaar het rijswerk van stadswege is hersteld en het hoofd verlengd¹⁾.

Nog meer pijlen heeft Mr. van der Wolff op zijn boog: Luith Hendriksz., een inwoner van Krimpen, heeft samen met zijn broeder Jacob langen tijd geleden van Jan Harpertsz., schout van Katendrecht, het biesgewas, dat groeide op de buitenlanden van de Hille, waarvan – naar hij wist – de grondheeren van Charlois eigenaars waren, gepacht. Vier jaar geleden heeft hij deze pacht overgenomen van Mr. Van der Wolff, die hem „bij 't opcomen van de biesen op de westlicken van Fijenoort gelast heeft, deselve als oorbaar was mede te snijden, als onder de Hille en Putten behoorende.” In 1646 was het snijden van deze biesen nog niet oorbaar, maar toen hij er het volgend jaar een begin mee wilde maken, heeft de heer Van der Wolff hem dit verboden in verband met het geschil met Rotterdam²⁾.

Jacob Clemensz., veerman op de Hille, en nog twee andere mannen verklaren, dat zij bij het uitgraven van slooten bij de Hille en Varkensoord boomstronken hebben opgedolven „alsmede sware moppen, *daer men wil seggen eertijts een clooster gestaen zoude hebben.*” Een ander weet te vertellen, dat hij 18 jaar geleden „int midden door 't Swanegat gegaan is ende aldaer coegels opgelezen heeft en struicken van haesnoteboomen heeft gezien, alwaer de noten noch aen waren”; weer anderen, dat zij „op verscheijden tijden oude boomen en stroncken int Swanegath wt de gront bij de vissers hebben zien ophalen en wtwinden, zoodat zij niet anders en kunnen gelooven, dan dat tselve Swanegath van outs is lant en met hout off bomen beplant geweest.” Bovendien heeft Jacob zijn vader Clemens Dirksz., nu een grijsaard van over de

1) Prot. Vitus Mustelius, Not. Archief N°. 499, 2 Juni 1647, blz. 799.

2) T.a.p. 9 Juni 1647, blz. 811.

tachtig jaar, vaak hooren zeggen, dat er in vroeger tijden in deze streken stellig een bosch moet gestaan hebben, dat met een hevigen noordwester storm is vernield, omdat de gevonden boomen alle met hun kruin naar het zuidoosten liggen en dat hij zich nog herinnert, „naer de bedijckinge van de Hille, dat Carnemelxlant en Varkensoort noch rijende ¹⁾ buitenlande waren, daar hij en andere ingelanden van de Hille haer paerden des winters en somers in jaechden” ²⁾).

Ook stelde Mr. van der Wolff zich in verbinding met den landmeter Jan Jansz. Stampioen, om door dezen Feijenoord benevens „zijn begraese aanwassen wedersijts aen 't gemeene scheijt ofte reede van Putten ende Zuijt-Hollandt ofte West-IJselmonde opgekomen” in kaart te laten brengen. Deze kaart is bewaard gebleven; men ziet er de verschillende rijs- en slijkdammen op en de denkbeeldige grenslijn, getrokken van den ouden paal op den Varkenoordschen dijk naar den kerktoren van Hillegersberg, die de aanwassen van Feijenoord in tweeën verdeelt, waarvan de grondheeren het westelijke gedeelte, bestaande uit 2 morgen en 320 roeden omkade aanwassen en 7 morgen bij hoog water onderloopende slikken, voor zich opeischten.

Van denzelfden Stampioen vonden wij een notarieele attestatie, ten verzoeke der Grondheeren afgelegd ³⁾, waarbij hij verklaart, den 26en Juli 1647 in gezelschap van twee inwoners van Katendrecht en een zekeren Claes Arij Barentsz., veerman, woonachtig op het veer van Karnemelksland en Varkensoord, geweest te zijn bij den grenspaal op den dijk van Karnemelksland en daar ter plaatse „de gelegentheijt ende aanwassen van Fijenoort” in oogenschouw te hebben genomen; hij vond „de oude grasvelden ofte Out-Fijenoort noch lichtelijk te kennen uitte hoochte van de gront.” Zijn metgezellen verklaarden eensgezind, „dat Out-Fijenoort ten tijde van 't leggen van den oostdam van den oostcant aff zuijdljck naer westen steijle gront gehadt heeft ende dat sij de beesten met halff ebbe conden afsetten totter westhouck toe, alwaer het cleij ofte slibberich was ende henlieden seer

1) Gemeen liggende met het omringende water.

2) Prot. Vitus Mustelius, Not. Archief N°. 499, 3 Juni 1647, blz. 795.

3) T.a.p. 26 Juli 1647, blz. 853.

wel heuchden ende bekent was, dat de voorss. grasvelden bij haer tijt daer op gecomen ende aenwassen zijn ende dat tzedert den voorss. oostdam geleijt is, het nieuwe grasvelt ende slicken daer meer gevordert zijn ende nu streckende waren over de limijtscheijdinge van de grontheeren van Charlois.”

Het proces met de grondheeren ondetging het lot van zoo-vele processen: het bleef jarenlang sleepen en verslond kapitalen. Tenslotte gaven die van het Oost-ambacht van IJsselmonde, die in het Rotterdamsche schuitje hadden moeten meevaren, er den brui van, „alsoo door het pleijten het incomen van ons derdepart van Fijenoort onses gemeenelandts van jaer tot jaer te corte comt”, zoodat zij den 27en November 1658 ten overstaan van schout en schepenen van West-IJsselmonde hun derde part van Feijenoord aan burgemeesteren en regeerders van Rotterdam opdroegen onder voorbehoud van het recht om aarde te halen tot het onderhoud van hun waterstaatswerken. Rotterdam nam op zich, het nog steeds onbesliste proces tegen de Grondheeren alleen verder te voeren, „sullende deselvige tot dien eijnde van de regtelijke costen haerluijder alreede gedebourseerdte ende betaelt geen restitutie genieten ende die nogh aen advocaten ende procureurs te betalen staan, alleen moeten voldoen.”

Intusschen baarde de toestand van het vaarwater vóór de stad burgemeesteren nieuwe zorg. Den 5en April 1658 verklaarden vijf Rotterdamsche schippers te hunnen verzoeke, dat de zandplaat wel 200 voet was aangegroeid en dat het zuiderdiep gedurende den tijt, dat zij den stroom hadden bevaren, „wel een derde verbreet ende wel twee voet stijff verdiept (was).”

Een jaar tevoren hadden burgemeesteren het advies gevraagd van twee deskundigen, Tjerck van der Braef en Jacob Kien, die het noodig hadden geoordeeld: 1°. het Zwanegat af te dammen om het water te dwingen zijn loop te nemen tusschen den Noort en den Kralingschen dijk en 2°. het in vervallen toestand verkeerende hoofd, waarvan nog slechts 60 roeden bij hoog water droog lagen, te verhoogen en te verlengen tot minstens 150 roeden. Ook een ander vakman, zekere Cornelis Pietersz., was over deze kwestie geraad-

pleegd; hij was van dezelfde meening en stelde voor, een geheel nieuwen dam aan te leggen „door het Zuijtdiep, beginnende van de Noort 10 roeder bewesten de schuttinge, streckende soo van daer recht op 't molentge, dat op de brouwerie van 't Seeusche Wapen¹⁾ staet, ter lengte van ontrent 150 ofte 155 roeden, immers tot ontrent 15 ofte 20 roeden nae de plaet, om alsoo het water te dwingen, dat d'selve plaete soude moeten verlopen.”

Cornelis Pietersz. twijfelde niet aan den goeden uitslag van dit werk. „Als men soude willen de kosten doen,” zoo verklaarde hij, „de geheele Maes zoude men kunnen maecken sonder plaeten van Rotterdam aff tott voorbij Vlaerdingen toe, oock veel dieper ende rechter alse jegenwoordigh is. . . dan off het gebeurde, datter sommige menschen quamen murmureren (gelijck men altoos sulcke vint), dat het nooft soude te lanck zijn ende dat het vóór de stadt zoude te smal worden, doordien dat ick het hoeft soo langh soude willen maecken, is om de plaet te doen weggeschuijren ende de plaet weghgeschuijrt wesende, kan men een eijnde van 't hoeft laten in de gront sincken.” De kosten van het heele werk werden door hem geraamd op f 18.000,- à f 20 000,-.

Ook Fop Cornelisz. van der Vere en Cornelis Floren gaven er desgevraagd de voorkeur aan, op ongeveer 100 roeden van den ouden dam een nieuwen aan te leggen „want den ouden dam geheel vervallen ende teenemael wech is.”

Het gevolg van een en ander was, dat in 1658 werd aanbesteed het maken van een 160 roeden lange kribbe of rijsdam, „beginnende aen seeckere pael staende ontrent 14 roeden op de oude cribbe van het vastelant aff, alwaer het baecken tegenwoordich is staende.” Aannemers waren bovengenoemde Fop Cornelisz., woonachtig te Krimpen aan de Lek en Cornelis Floren, Melis Bastiaensz., Cornelis Jansz. en Adriaen Jaspersz., alle wonende te Lekkerland, voor de som van f 30.000,-, daaronder begrepen de kosten van het onderhoud van den dam gedurende twee jaren na de voltooiing. Reeds in 1660 bleek het weer noodig, den nieuwen dam een voet hooger te maken. Ook dit werk werd aanbesteed aan Fop Cornelisz. c.s. voor de som van f 4.650,-.

1) Deze stond aan het Haringvliet Z.Z.

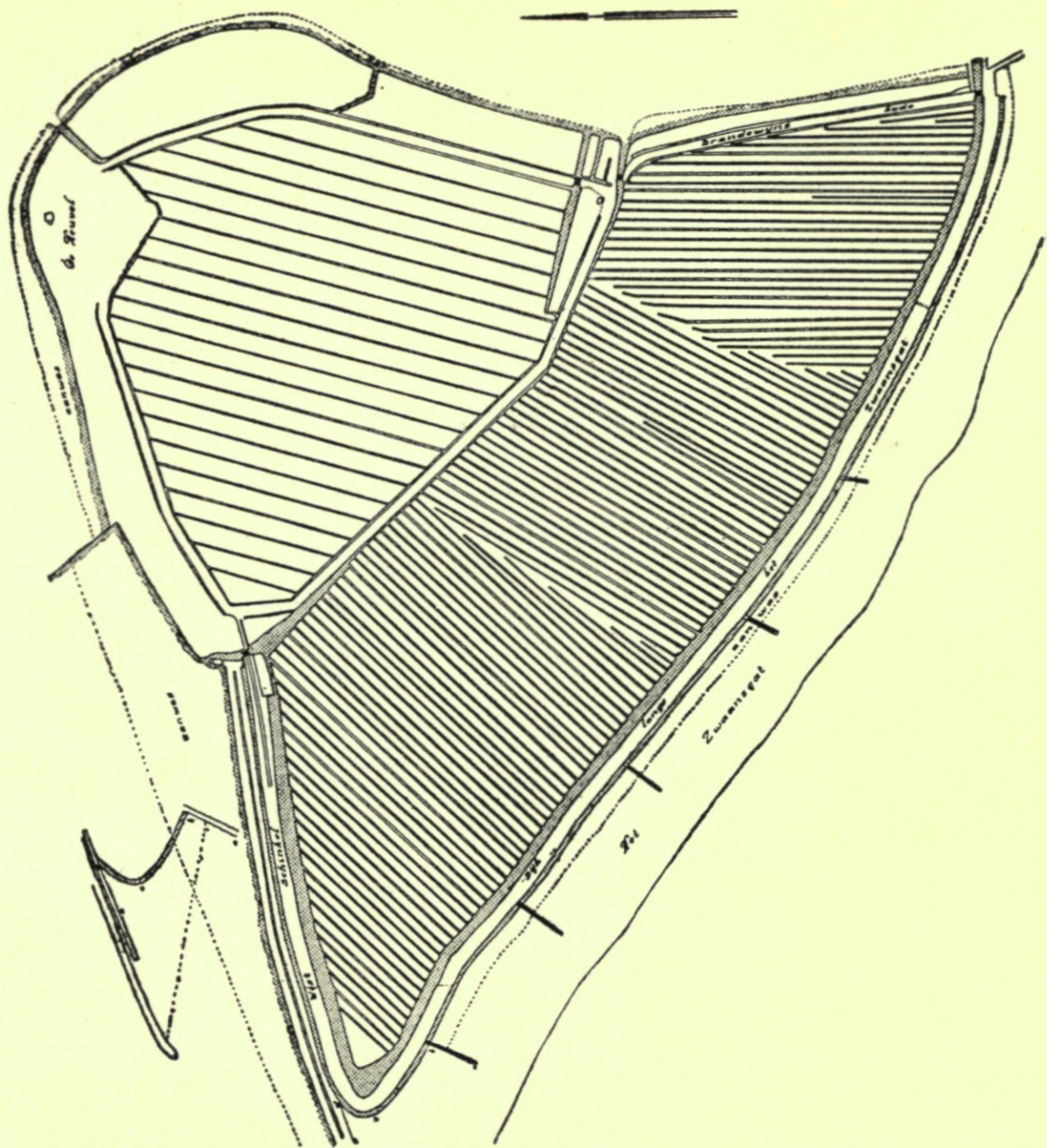

In de zestiger jaren liet het stadsbestuur het oog vallen op Feijenoord als een geschikte plaats voor het koken van traen, om zodoende de Rotterdamsche walvischvaart aan te moedigen; in het contract, dat het in 1662 voor den tijd van 25 jaar met Pieter en Sebastiaen Harlaer als pachters van Feijenoord sloot, stipuleerde het dan ook met zooveel woorden „dat de huijrders sullen moeten gedoogen, dat bij de stadt sal mogen werden vergunt ende toegestaen aen die het haer belieft, een bequame plaets op de Noord tot het koken van traen.” Een dergelijke concessie schijnt ook werkelijk verleend te zijn, want in 1664 beklagen Pieter en Sebastiaen zich in een request aan burgemeesteren, dat hun „plantagie” aanmerkelijke schade ondervond van de traankokers. Zij verzoeken daarom zelf, met uitsluiting van eventueele concurrenten, een traankokerij te mogen oprichten, „daermede de coopluijden van dese stadt ende andere voor een redelijck loon genouchsaem souden connen gerijft werden”.

Burgemeesteren wilden in dezen niet beslissen zonder voorlichting van deskundigen en riepen de reeders van de walvischvangst ter vergadering op. In overleg met gedeputeerden uit die reeders, Willem Bastiaensz. (Schepers), Abraham de Hertoghe en Dirck Danen, willigden zij het verzoek in als „dienstich voor de neringhe deser stede, mits dat bij ider goede ketel werde gesteld een speckback en drie bequame koelbacken ende gooten om de traen te koelen en een vinckeback¹⁾ ende ander gereetschap nodich tot de koockerij, daernevens een bequaeme loots om te kuijpen en een partij speck of traen te kunnen leggen ende de arbeijders te logeren, die den traen helpen koocken ende kuijpen, alsmede een bequame gelegentheid werde gemaekt om 't speck aen de koockerij te brengen ende den traen ende anders wederom aff te halen, daervoor de coopluijden ende reeders van de walvisvangst, die aldaer van meeninge sijn te koocken tot der supplianten loon toestaen 5 stuijvers voor ider quartel traen, dat aldaer gekoockt sal werden van soodanige speck als met de schepen van de Groenlandsche visscherij sal werden uijter zee gebracht.”

1) Bak voor afval.

13. Feyenoord in 1665. Reproductie van een door den Gem. Technischen Dienst vervaardigde copie naar de oorspronkelijke kaart van den landmeter Gerredt Mick in het Gemeente-archief.

Over de uitkomsten van het bedrijf gedurende de eerste jaren is niets bekend; dat het in de oorlogsjaren mis ging, is niet te verwonderen. De Harlaers bleven in gebreke, hun pachtsom te voldoen, zoodat men er op het Raadhuis over begon te peinzen, „op wat manier de zaak zoude kunnen worden gedirigeert, dat de stad geen pericul zoude mogen komen te loopen van de aenstaende te verschijnen pachten.” Het middel was spoedig gevonden. In 1666 was Sebastiaen van stadswegen geadmitteerd tot marktschipper op Amsterdam; de Vroedschap besloot daarom in haar vergadering van 6 December 1674 de tengevolge van de te verwachten wanprestatie der traankokers te lijden schade te verhalen op het beneficium van de Amsterdamsche veerschuit, dat bovendien voor vacant gehouden zou worden, zoolang de stad niet volkomen over de loopende en aanstaende pachttermijnen zou zijn betaald of althans voldoende zekerheid omtrent die betaling zou hebben erlangd. Op hun verzoek kregen de Harlaers kwijtschelding van de nog resteerende huurjaren en Bastiaan mocht sedert 1676 weer in het Amsterdamsche veer „zijn eijgen beurt mitsgaders andere siecke beurten bevaren, blijvende de proffijten soo van zijn schuijt alsmede van de posterie ten proffijte van dese stad.”

In 1701 kwam er op het Raadhuis een verzoekschrift in behandeling van Samuel Keijser Semeijns om een plaats op Feijenoord „tot het raffineren, gieten en smelten van mineralen.” Deze industrieel, zoon van een Haagsch advocaat, had zich reeds in 1690 tot de Staten van Holland gewend met het verzoek om octrooi voor zijn uitvinding van zeker wit metaal, „zeer naar zilver gelijkende en geschikt tot het maken van lepels, vorken, tafelborden enz.”¹⁾, terwijl hij in 1700 een contract gesloten had met den Rotterdamschen koopman Pieter Langenberg, na dezen ervan overtuigd te hebben, dat hij had „uijtgevonden seeckere gebergkens in de welke de mineralen sijn, bequaam om loot daer uijt te raffineren in sodanige substantie ende deugd, gelijk het uijt Engeland komt”²⁾. De Vroedschap stond hem het gebruik

1) De Navorscher, 12de jaargang, blz. 345.

2) Protocol van notaris J. van Rijp, d.d. 16 October 1700; Inv. N°. 1582, fol. 157. Vgl. ook Inv. N°. 1583, fol. 97 en 113.

van een gedeelte van den „Galgenoord”¹⁾ toe, op voorwaarde, dat daarop niet zou worden gebouwd dan met goedvinden van burgemeesteren en fabriekmeesteren²⁾.

De heer Keijser Semeijns was al niet veel gelukkiger dan de gebroeders Harlaer. Op zijn verzoek verklaarde de stadsopzichter van Feijenoord, Jacob Pietersz. Kock, den 6en December 1702, dat Pieter de Reus, zoon van den stadssecretaris Mr. Gerbrant de Reus, eenige weken tevoren met een paar vrienden op Feijenoord gekomen was en den opzichter verzocht had, „dat hij hem wilde laten volgen drie levendige varckens, aenkomende den requirant, tgeene hij deposant weijgerde, seggende dat de varckens gearresteert (waren) ende dat hij door een stadtsboede ordere had van de heeren, die aen niemandt te laten volgen, waerop gemelten De Reus antwoorde, dat hij ordere had om die te haelen, waerdoor een seer groot geraes ontstont ende hij deposant, zijn nootwendige saken gaende verrigten, liet den voorss. De Reus aldaer blijven ende als hij deposant wederom quam, bevondt hij, dat den voorss. De Reus vertrocken en twee van de voorn. varckens weghgenomen en vervoert waren.” Ook was enkele dagen geleden Keijser Semeijns’ knecht, Servaes Bresser, met zijn huisvrouw in een roeibootje uit Feijenoord vertrokken met medeneming van „een bedt gebonden in een deken, ses vaeties als vijf anckers met een kinnetje rouwe moutwijn en een levendigh varcken.” Tenslotte had kortgeleden de Rotterdamsche koperslager Karel Bijlandt op Feijenoord een vastgemetselde koperen destilleerketel losgebroken en die met de bijbehoorende slang en helm naar Rotterdam meegenomen, terwijl de Charloissche timmerman Joost Bastiaensz. er met een blaasbalg en een aambeeld vandoor was gegaan³⁾.

Hiermee verdwijnt Samuel Keijser Semeijns van het tooneel. We lezen alleen nog in de notulen van fabriekmeesteren op 18 April 1705⁴⁾, dat de door hem op de Noort gemaakte

1) Het oudste gedeelte van Feijenoord, op de hier gereproduceerde kaart van 1665 „De Heuvel” genaamd.

2) Vroedschapsresolutie d.d. 19 December 1701.

3) Protocol van notaris Jan ten Bergh, not. archief N°. 1570, acte N°. 195.

4) Notulen 1705-1738, blz. 107.

opstal op f 125,- geschat is en dat deze opstal aan zekeren Claes Vos is gegund voor de som van f 150,-.

Uit diezelfde notulen blijkt, dat de opzichter Kock zijn baantje, waaraan een tractement van f 200,- 's jaars en het recht van vrije woning verbonden was, er aan gegeven heeft, omdat fabriekmeesteren hem niet hadden toegestaan, op Feijenoord „een coetgen” te houden.

In deze stukken is voor het eerst sprake van een opzichter van Feijenoord. Wanneer deze functie in het leven is geroepen, kon niet worden vastgesteld. Wel weten we, wie Kock's opvolger was en kennen we de instructie, waarop deze werd aangesteld.

De man heette Leendert Sijbrantsz.¹⁾ en was verplicht, „omme op Fijenoort sich dagelijks bezig te houden met het uitslooten van de grintakers aldaar zijnde, het uitwieden ende uitteenen van de grint, soo oude als nieuwe, het uitsnoeyen, houwen, aan- of verplanten van alle het boomgewas, daarop of aan staande, alles ende ijder op sijn vereijste jaargetijd.” Bovendien moest hij „bijtijds uitblooten, ontwortelen ofte uitroijen alle rugten ende onkruiden, voor de paarden niet goed of eetbaar, uit alle beijde de omleggende kaden ende de middelkade, de holten ende oneffenheden wederom met aarde vullen ende glad effenen, de versche beardt ende dunne begrasde steden op bequamen tijd met hooijzaad bezaaijen, vervolgens, 't gras groot genoeg zijnde, sal hij ze van alle de voorss. kaden afmaijen alsmede die van den heuvel ende op stadswelden achter 't slot Honingen ende alle morgen vroeg aan stadspaardenstal overbrengen tot voedsel van gemelde stadspaarden. . .”

Maar hiermee was zijn taak nog niet afgelopen: als er hoog water in aantocht is, moet hij tijdig de sluizen opwinden en het water in den ouden en nieuwen Oort binnenlaten, om te voorkomen, dat anders de kaden onderloopen en door het overstroomen van het water weggespoeld worden. Ook is hij verplicht, alle schade die aan kaden, dammen, kribben

1) De opvolger van Sijbrantsz. was Pieter Graafland, die in 1711 opgevolgd werd door zijn zoon Cornelis. Het ambt bleef in de familie, want in 1740 werd Cornelis' zoon Bastiaan opzichter en in 1765 diens neef Pieter Leendertsz. Torenvliet.

enz. door hoog water of opkruïend ijs toegebracht wordt, zoo spoedig mogelijk te herstellen, zoo mogelijk alleen en anders met behulp van hem door fabriekmeesteren toegevoegde werkkrachten; voor de hiertoe benoodigde materialen, waarvan steeds een voldoende voorraad op Feijenoord opgeslagen is, is hij verantwoordelijk, zoodat hij nooit het eiland mag verlaten, zelfs niet voor zijn particuliere zaken, dan met toestemming van fabriekmeesteren.

Evenals zijn voorganger geniet hij een salaris van f 200,- 's jaars en vrije woning voor zich en zijn gezin, benevens het gebruik van een stukje land bij zijn huis om daarin te tui- nieren en „vrij brand.” Maar verder zal hij „geen werk voor anderen, tapperijen ofte visscherijen binnens of buitenscade vermogen te doen, nog aan anderen toelaten, of eenige emolumenten trecken uit gewassen om of op Fijenoort staande; geen koeijen, hockelingen, schapens of ander vees daarop weiden, nemaar deselve allenthalven gade slaan ende bewaren als eijgen, waaruit verstaan werd, dat hij, ist niet dagelijks, ten minsten eenige reijzen 's weeks, sêlfs liever dan door ijmant ander van sijn familie, den Oort omwandelt, om overal toe te zien of alles in goeden staat is ende ijwaarts aan schade door vreemden of buitengasten en geschiet ende zulks bevindende te beletten.” Tenslotte is hij gehouden, elken Zaterdag ten vergadering van fabriekmeesteren op het Stads- timmerhuis te verschijnen om rapport uit te brengen ¹⁾.

Het scheppen van de betrekking van opzichter was dus een gevolg van de beplanting van het eiland. Het besluit om „het binneland van Fiernoort met bequame bomen (te) doen beplanten” is den 27en October 1684 door de Vroedschap genomen. Voorzoover nagegaan kon worden, heeft in 1710 de eerste openbare verkooping plaatsgehad van „een partij van ontrent zes morgen seer schoone opgaande else boomen mitsgaders een goede quantiteit willige boomen gelegen op Fijen-Oort aan de Maze”, die de stad bijna f 3000,- opleverde en sedertdien hadden er geregeld dergelijke verkoopingën plaats ²⁾.

In 1785 werd er een kwekerij op Feijenoord aangelegd

1) Instructieboek der Fabricage, blz. 41.

2) Archief Fabricage, band Alderhande Zaken, fol. 112, 120, 133 enz.

van verschillende soorten naaldboomen, platanen, „schreiende” wilgen, Lombardische populieren en ander loofhout, „die in 't vervolg voor stads plantages zoude kunnen worden gebruikt”¹⁾. Hierbij zal wel voornamelijk gedacht zijn aan de (Oude) Plantage, die haar ontstaan te danken heeft aan een vroedschapsbesluit van 9 October 1769.

Deze uitbreiding van zijn werkzaamheden maakte, dat de opzichter zijn taak soms niet alleen aankon. Speciaal in het vroege voorjaar kreeg hij daarom nog al eens vergunning tot het aannemen van eenige arbeiders „teneijnde het jonge plantzoen tijdig te kunnen in de grond hebben²⁾. Ook overigens had hij zich niet over eenzaamheid te beklagen. Als het Pesthuis (waarover aanstonds) geen tijdelijke bevolking had, dan was er altijd wel wat aan het gebouw op te knappen, bruggen en siuizen hadden nu en dan herstel noodig, slooten moesten gegraven worden, dijken verhoogd of versterkt en grachten uitgebaggerd en desgewenscht kon hij een praatje maken met biezensnijders of visschers. Bovendien moesten allerlei menschen voor de meest uiteenlopende belangen van tijd tot tijd op Feijenoord zijn. Zoo kregen Pieter Knoop en Jan Jansz. Bias in 1722 vergunning om op het eiland een put te doen graven tot berging van de in de stad opgehaalde beer, mits die „rontom werde beset met wasbare rijs voor het inloope van mensen en beesten.” Knoop en Bias waren namelijk wat men toen nachtwerkers noemde. Een jaar tevoren waren de twee mannen door het College van de Weth. aangesteld tot „baesen omme alleen en met seclusie van alle andere het nagt-werk of ruimen van privaten te laeten doen”³⁾. Weldra beklagden zij zich op het Raadhuis „nu reeds voor de tweede mael (te) hebben ondervonden, dat quaedaerdige menschen uijt enkele boosaerdigheijt verscheijde gaten hebben derven maken in de groote schuijt waerinne zij den drek bij nagt bergen, zulx sij sijn genoodzaekt geweest om de schuijt op de helling te doen brengen en repareeren en daardoor in seer sware kosten continueel

1) Notulen van fabrieksmeesteren d.d. 21 September 1785.

2) Zie b.v. notulen van fabriekmeesteren d.d. 17 Maart 1789.

3) Resolutiën van de Weth. d.d. 19 April 1721. Beide mannen waren opziens van de schoorsteenvegers (resol. van de Weth. d.d. 27 Januari 1720).

vervallen" ¹⁾, met het gevolg dat zij permissie kregen om op Feijenoord een bergplaats te maken en hun de sleutel toe-
vertrouwd werd van den boom van de Noord, om bij den
te graven put te kunnen komen ²⁾.

Trouwens ook op Feijenoord was men niet heelemaal ge-
vrijwaard tegen baldadigheden. De vischkooper Krijn (van
Vliet) had er een taanhuisje en kreeg in 1760 toestemming
om dat te verplaatsen tot in de nabijheid van het huis van
den opzichter Graafland, omdat zijn taanketel, die ver over
de honderd gulden gekost had, hem ontstolen was ³⁾.

Ook asch werd een enkele maal op Feijenoord gestort,
zoo b.v. in 1748, „toen de selve om den oorlog niet meer
nae Braband konde werden gedebiteert en in de asse-loots
niet meerder geborge konde worden.” In de open lucht was
ze, mede door den aanhoudenden regen, zoo bedorven, dat
ze nagenoeg onverkoopbaar was. Er werd toen besloten,
„dat van de voorss. asse-stael op Fijenoort leggende van tijd
tot tijd een gedeelte door deese stads schuijten sal werden
afgehaelt en gebragt aen d'asseschepen in laeding leggende,
om onder d'assche, dewelke zij laeden, te werden gemengt,
als in een schip van 30 lasten en daerboven 4 stadsschuijten
en die beneden de 30 lasten zijn 3 stadsschuijten en dat de
schippers dewelke die assche nae Braband sullen voeren,
moeten betaelen de helft van de kosten voort haele van de
voorss. assche van Fijenoort” ⁴⁾.

In de 18de eeuw werd de rust op Feijenoord dikwijls ver-
stoord door het bulderen van het geschut, dat er beproefd
werd. Den 27en April 1700 kreeg het College van de Admi-
raliteit op de Maze van burgemeesteren vergunning een
nader door fabriekmeesteren aan te wijzen plaats op „Galgen-
oort” in gereedheid te brengen voor „het proberen van
nieuw canon”; de daartoe benoodigde aarde mocht van een
andere plek van de Noord worden gehaald à 14 stuivers per
last ⁵⁾. In de notulen van fabriekmeesteren is op 7 April 1768

1) Archief Fabricage, Rekestboek A, fol. 210.

2) Notulen van fabriekmeesteren d.d. 13 November 1722.

3) Notulen fabriekmeesteren d.d. 26 September 1760.

4) Resolutiën van burgemeesteren en fabriekmeesteren d.d. 2 December
1748.

5) Resolutiën van burgemeesteren.

sprake van herstellingen aan „het schiethuijsje waarin het geweer geprobeert word op Fijenoort.” In 1781 blijken er weer reparaties noodig te zijn aan „de batterij c.a. op Fijenoord, dienende tot een proefplaats voor groff geschut¹⁾. In 1782 verzoekt de equipagemeester van de Admiraliteit op de Maze aan fabriekmeesteren er voor te zorgen, dat „op Fijenoort ter proefplaetse van het zwaar geschut mogen werden gelegd twee balken off leggers, gaande van de losplaats tot aan de batterij aan de noordzijde en van gelijke twee dito leggers aan de zuidzijde van dezelve batterij, ten einde het geschut daarover heen kan worden verwerkt uit de vaartuigen naar de batterij en zo weder terug, hetwelk anders bij nat weer over de kleigrond zeer difficiël is”²⁾. Aldus werd besloten, nadat men er zich van overtuigd had, dat de Admiraliteit de helft in de kosten van aanleg en onderhoud zou bijdragen³⁾.

In 1784 rapporteerde de opzichter Torenvliet, dat er op 1 Juli een aantal personen op Feijenoord was komen exerceren en schietoefeningen houden. Bij nader onderzoek bleek, dat deze oefeningen hadden plaatsgehad onder leiding van zekeren Roelof Krans, wonende op 't Cingel en dat er negen personen aan hadden deelgenomen. Al deze mannen werden op het Timmerhuis ontboden en kregen de aanzegging, voortaan naar een andere plaats voor hun exercitiën uit te zien, wat niet wegnam, dat een maand later de kapitein van de burgerwacht, Mr. Cornelis van Heusde, van fabriekmeesteren vergunning kreeg om op Zaterdag 18 September zijn compagnie op de Noord te mogen laten „vuuren”, maar slechts voor een enkele maal en op de door den opzichter aan te wijzen plaats, mits de drie opperofficieren daar in persoon bij tegenwoordig waren. Ook de kapitein A. W. Bee-laerts gaf kort daarop aan fabriekmeesteren kennis, dat hij van burgemeesteren permissie had gekregen om met de compagnie N°. 5 op Feijenoord te mogen schieten⁴⁾.

1) Notulen van fabriekmeesteren d.d. 8 October 1781.

2) Archief Fabricage, „Alderhande Zaken”, fol. 219.

3) Notulen van fabriekmeesteren d.d. 5 November 1782.

4) Notulen van fabriekmeesteren d.d. 3 en 5 Augustus, 14 September en 25 October 1784. In de Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken (blz. 1522) lezen

Het daaropvolgend jaar was Feijenoord het tooneel van een gebeurtenis van gansch anderen aard. Op 4 Juni 1785, des avonds tusschen 7 en 8 uur, werd er door de heeren J. C. de Jongh, koopman op de Glashaven en H. W. Rouppe, oudsten zoon van den medicus van dien naam, een proef genomen met een door hen zelf geconstrueerde luchtballon, „zijnde een Montgolfière, hebbende een zeskantige gedaante, hoog in zijne grootste diameter 14 voeten en breed in zijne kleinste diameter 13 voeten.” Het courantenverslag zegt van deze demonstratie: „Na denzelve met veel moeite, uit hoofde van de drukking des winds, gevuld te hebben, rees hij zeer zagt, gelijklijk en statig Westwaart op (zijnde de wind Oostlijk) tot een aanmerkelijke hoogte en bleef daar ruim 8 minuten in den Dampkring zich ophouden, wanneer hij, waarschijnlijk wegens de uitgebrande of uitgedoofde vuurstoffe, langzaam nederdaalde. Dus heeft de proef met dezen luchtbal volmaakt aan het oogmerk beantwoord, alzoo men denzelve in het gezigt der aanschouwers wilde houden. Ook hebben alle de daar bij zijnde dezelve met het grootste genoegen gezien.”¹⁾

In het eerste decennium van de 18de eeuw begon men in Rotterdam ernstig te denken over den bouw van een nieuw Pesthuis op Feijenoord.

Reeds in 1690 hadden burgemeesteren de Vroedschap in overweging gegeven om òf het bestaande Pest- en Dolhuis te vergrooten òf uit te zien naar een geschikte plaats voor het bouwen van een geheel nieuw Pesthuis, aangezien het herhaaldelijk was voorgekomen, dat men „miserabele personen, in hare hersenen off andersints soodanigh gekrenckt, dat (sij) in een versekerde plaetse behoorde te worden gereserveert, in Stadts Pest- ofte Dolhuijs niet hadde connen logeren bij gebrek van commoditeit (ende) oock te dugten

we: „De Compagnie n°. 4, geleid wordende door den kapitein Van Heusden, heeft den 18 September des namiddags het eerst van alle de Burgercompagnien aan de overzijde van de Maas, op stads grond, met slaande trom en vliegend vaandel, in volle uniforme of gelijke kleedinge uitgedost, hare wapenoeffeningen verrigt en afgevuurd.”

1) Rotterdamsche Courant d.d. 7 Juni 1785.

was, datmen bij tijden van pest (des God verhoede) in noch grooter ongelegentheit soude geraken" ¹⁾).

Zes jaar later kwam deze kwestie weer aan de orde. Het Gasthuis verkeerde toen in een zeer bouwvalligen staat en een naar aanleiding daarvan ingestelde commissie overlegde „offmen het Pest- ende Dolhuijs niet soude connen approprieren tot een Gasthuijs, het Slot van Honingen, waervan den opstal op huijden publijcquelijck staet te werden vercoft, gebruiken tot een Pesthuijs en het Gasthuijs vercopen." De Vroedschap achtte het terrein van Honingen voor den bouw van een Pesthuis „seer avantagieus" en machtigde de commissie tot den aankoop van den opstal „mits daervoor niet meer uijtgevende als een somme van f 8.000,- en ingevalle van het becomen vandien, de voorss. grond ende opstal te verhuijren onder die conditie, dat de regeeringe deser stad, wanneer het nodigh zoude bevinden, het een en het ander wederom soude vermogen na sigh te nemen, alles met de meeninge, dat het bouwen van een Pesthuijs op de voorss. gront en het vercopen van het Gasthuijs sal werden uijtgesteld tot dat sulx nodigh sal werden bevonden en met de gelegentheit van deser stads finantie sal connen werden gecompasseert."

Het gelukte de commissie inderdaad den opstal van het slot Honingen van de erfgenamen van Cornelis Speelman te koopen voor de som van f 7.000,- ²⁾, maar de bouw van een nieuw Pesthuis scheen voorgoed van de baan. Tenslotte vond de Vroedschap het toch onverantwoordelijk hiermee te wachten tot een epidemie haar verwoestingen onder de burgerij aanrichtte ³⁾ en droeg zij burgemeesteren en fabriekmeesteren op, om deze zaak in studie te nemen en te overwegen, of het de voorkeur verdiende dat Pesthuis op de fundamenten van het oude slot Honingen dan wel ergens anders te bouwen.

Weer gingen er vier jaar voorbij, voor de Vroedschap besloot tot den bouw op het eiland Feijenoord „omtrent de plaetse daer voor desen het geregt van de Admiraliteit heeft

1) Vroedschapsresolutie d.d. 10 April 1690.

2) Vroedschapsresolutie d.d. 11 September 1696 en 7 Januari 1698.

3) Vroedschapsresolutie d.d. 12 April 1707.

gestaen, sijnde een oude en hooge gront" 1). Het volgend jaar dienden fabriekmeesteren een teekening met een memorie van kosten (ten beloope van f 26.610,-) bij de Vroedschap in. Dit college kon er zich volkomen mee vereenigen en besloot dienovereenkomstig tot het leggen van de fundamenten over te gaan 2).

Welke hygiënische eischen men destijds aan een ziekenhuis voor besmettelijke zieken meende te moeten stellen, kan men zien uit een stuk, getiteld: „Noodige en medicinale opmerkinge waar te nemen in het bouwen van een Pesthuijs”, dat we zoo vrij zijn hier in extenso over te nemen 3):

„1°. Den gront vant gebouw moet hoog sijn ende sandige of savelagtige is de beste.

2°. Geplaetst naast aan een loopent water, vermeijde alle het stilstaande en moeras.

3°. In de opene lught niet belemmert van eenige geboompte, ten waar dat den zuijt en west mueren door een hegge belommert wiert om de colte op die meur te houden.

4°. De gront rontom het huijs is beter caal als met groen te bewasse.

5°. Het huijs moet in verscheijde camers verdeelt sijn, hoog van verdieping; in den solder verscheijde luijcken met tralliewerck; de lightscheppende vensters alle int noorden en het oosten dog weijnig geslooten met haudt 4) int suijden en 't westen, om op zekere tijden te connen geopent worden; ider caamer moet een grooten waterback hebben, den vloer van blauwen hardtsteen int medden van de caamers gootsgeweijs langts 5), de veurplaatsen 6) sijn meer noodig om de dampen door te laten dan om veur te maaken, (uijt)genoomen bij groote caude.

1) Vroedschapsresolutie d.d. 13 October 1711.

2) Vroedschapsresolutie d.d. 12 September en 6 October 1712.

3) Archief Fabricage, Recueil van diversche stukken, N°. 65.

4) Bedoeld zijn houten luiken. De zin van deze niet zeer duidelijk geformuleerde passage is vermoedelijk, dat de ramen alleen aan de zuid- en westzijde luiken hebben, maar dat lucht en licht aan de noord- en oostzijden steeds vrijelijk kunnen binnentreden.

5) Ook deze zinsnede is niet overduidelijk. Waarschijnlijk moest er in het midden van elke kamer een hardsteenen goot gemaakt worden.

6) Schoorsteen.

6°. De betsteeden moeten hoog van hemel zijn en ontrent denselve met ¹⁾ traliwerk ider voor een mensch.

7°. Ende opdat men genogzaam waeter in het huijs can brengen, soo is dinstig, dat een swaare pomp ontrent het huijs geplaatst worde, waarvan men met peijpen naa alle de caamers het waeter moet leijden (boven) de waterbacken, om daarin bij form van watervallen het waeter te brengen.

8°. De rioolen moeten sijn int loopende waeter ontlasten en soodaanig gestelt, dat daagelijk connen doorgespoelt worden, wel zorg draagende, dat de dampen derselve noit na het huijs connen teruggedreven worden.

9°. De suijden en westen winden moegen wel door hooge boomen 40 à 50 roeden van het huijs geplaets gestut werden, daar in teegendeel de noorden en oosten winden sonder belemmering moeten toegelaten werden.

10°. De begrafplaets moet van 't huijs af geleegeen sijn op een plaets daar vaste gront is."

De bouw van het Pesthuis liep niet zoo vlot van stapel als men aanvankelijk had mogen verwachten. Toen de plannen al gereed lagen, dook er een ontwerp op, om een langwerpig in plaats van een vierkant gebouw te maken ²⁾. Nog voor dit plan definitief van de baan was ³⁾, gaven burgemeesteren de Vroedschap in overweging, zich niet op één nacht ijs te wagen, maar eerst eens grondig te onderzoeken hoe het stond met de rechten van Rotterdam op Feijenoord en „bevindende dat de Fijenoort legt onder een andere jurisdictie off wel de jurisdictie dubieus is, te overwegen, offe niet daar ontrent van haar Ed.Groot Mog. een declaratoir off wel extensie van jurisdictie behoorde te werden versogt" ⁴⁾.

De hiertoe ingestelde commissie kwam na een onderzoek in de archieven tot de conclusie, dat Ernst van Beveren, oud-burgemeester en oud-raad der stad Dordrecht, als ambachtsheer van West-IJsselmonde, het eiland Feijenoord tot zijn rechtsgebied mocht rekenen. De pensionaris, Mr. Isaac van

1) Omgeven door.

2) Vroedschapsresolutie d.d. 6 October 1712.

3) Vroedschapsresolutie d.d. 15 Augustus 1713.

4) Vroedschapsresolutie d.d. 7 Juli 1713.

Hoornbeek, werd belast met het voeren van onderhandelingen met dezen heer. Van Beveren verklaarde, dat Feijenoord gedeeltelijk onder Putten en gedeeltelijk onder Zuid-Holland ressorteerde en dat alleen dit laatste gedeelte, waarop het Pesthuis geprojecteerd was, onder zijn jurisdictie behoorde ¹⁾.

De Vroedschap was hierop van meening, dat men liever géén Pesthuis moest bouwen, dan een op een plaats „daer dese stad niet indisputabel heeft off soude bekomen alderhande jurisdictie” ²⁾.

Namens de stad deed de pensionaris den heer van West-IJsselmonde toen, op voorwaarde dat ook de hooge jurisdictie aan de stad zou komen, een bod van f 1.000,—, dat deze aannemelijk scheen te vinden. Hierna kon men ertoe overgaan, aan de Staten van Holland octrooi te vragen voor de uitbreiding van het stedelijke rechtsgebied ³⁾. De Staten endorseerden het request aan de Grafelijkheids-Rekenkamer. Het advies van dit lichaam was in een ten opzichte van Rotterdam onwelwillenden toon gesteld. Het belang van de Staten zou zich namelijk ten zeerste verzetten tegen inwilliging van het verzoek, „aen de eene zijde ten reguarde van de hooge jurisdictie daerover, tot de domeijnen van de Ed. Groot Mog. notoirlijk behoorende, ende aan de andere zijde ten respecte van de riviere de Maze, om het voorss. eijlandt loopende welcke aengaende de burgemeesteren ende regeerders seer wel bekend is, hoedanigen moeilijkheden wij met deselve van tijdt tot tijdt ende in het bijzonder in den jare 1686 hebben moeten ondergaen omtrent het Swanegat, . . . waerin wij hebben moeten beproeven, hoe beswaerlijck het voor ons is, de rechten van de Ed. Groot Mog. ontrent de voorschreve ende andere rivieren ende wat daeraen dependeert, naer behooren eenighsints te handthaven” ⁴⁾.

Zooals we gezien hebben is er in den loop van de 17de eeuw door verschillende deskundigen aangedrongen op het afdammen van het Zwanegat tot verbetering van het vaarwater vóór de stad. Over wat er in 1686 te dien aanzien ge-

1) Vroedschapsresolutie d.d. 21 Augustus 1713.

2) Vroedschapsresolutie d.d. 11 September 1713.

3) Vroedschapsresolutie d.d. 19 September 1713.

4) Resolutie Staten van Holland d.d. 5 October 1713.

schied is, geeft het stedelijk archief geen licht. Uit het resolutieboek van de heeren veertigen en vroedschappen van Delft blijkt evenwel, dat die van Rotterdam „hadden gestopt ende op dertigh voeten na toegedamt het Swanegat achter de Noort ende die passage daerdoor innavigabel gemaect, tot merckelijke praëjuditie ende nadeel van de navigatie van dese stadt derwaerts ende vandaer herwaerts ende daerdoor de doortoght door de Delfshaven, dese stadt en de Leijdsendam gediverteert ende vervolgens stadts inkomen merckelijk soude komen werden vermindert”¹⁾.

De Rotterdamsche gedeputeerden ter dagvaart konden dus vermoeden, uit welken hoek ook ditmaal de wind woei en inderdaad bleek hun, „dat de heeren van Dordregt en van Delft eenige bekommeringe hadden voor het Swanegat”, zoodat zij dezen voorstelden, een clause in het ontwerp-octrooi op te nemen van dezen inhoud: „Wel verstaende dat dese concessie geen jurisdictie sal geven over het soogenaemde Swanegat, nog eenig regt om hetselve te mogen stoppen, benaeuwen off verergeren in eeniger maniere.”

De Vroedschap keurde de handelwijze van haar gedeputeerden goed en besloot, de onderhandelingen met den heer Van Beveren voort te zetten en, zoo mogelijk, tot een goed einde te brengen, „sonder de saak aen de concessie van de hoge jurisdictie te binden”²⁾.

De ambachtsheer verklaarde, dat hij „in desen aen de regeringe deser stad wel wilde complaceren en sulcx op een genereuse wijze, daerin bestaende, dat hij sig ten aenzien van de somme geheelijk tot de genereusheijt van de regeeringe deser stad refereerde” op voorwaarde, dat de tegenwoordige schout en secretaris van West-IJselmonde³⁾ benevens zijn zoon en wie hij tijdens zijn leven nog meer als zoodanig zou aanstellen, eveneens van de stad zulk een aanstelling zouden ontvangen voor het af te stane gedeelte der heerlijkheid. Burgemeesteren, die blijkbaar van oordeel waren, dat er nu lang genoeg onderhandeld was, vonden alles goed en gaven

1) Resolutie veertigen en vroedschappen der stad Delft d.d. 20 September 1686.

2) Vroedschapsresolutie d.d. 9 October 1713.

3) Dirk van der Leck.

den ambachtsheer de keus tusschen een vereering van f 1.500, of een lijfrente van f 150,- 's jaars op het leven van zijn dochter. Maar de heer van Beveren ging er niet dadelijk op in, wenschte er eerst eens over te spreken met burgemeesteren van Dordrecht.

Ondertusschen deed het stadsbestuur, nog onder den indruk van „de onbehoorlijke maniere, met dewelke dese saak aen de zijde van de Rekenkamer is getracteert”, aan de Staten een hernieuwde octrooi-aanvraag toekomen¹⁾.

Op 25 Januari 1714 had de pensionaris Van Hoornbeek een conferentie met de heeren van de Rekenkamer en den fiscaal De Hartoge, waarin laatstgenoemden weer met nieuwe bezwaren voor den dag kwamen. Hoe, zoo vroegen zij, luidde de verklaring omtrent het Zwanegat, waarmee de steden Dordrecht en Delft genoeg hadden genomen? waarom was er in de octrooiaanvraag alleen sprake van het Zwanegat en niet van de heele rivier of eischte de stad daarover misschien ook de jurisdictie voor zich op? zou niet „het gezigt van het Pesthuys ten tijde van pest curieusheijt verwecken om daar aen land te gaen en daerdoor de contagie werden overgebracht?” zou het bij den eigendomsoverdracht ten behoeve van Ridderkerk en Oost-IJsselmonde gemaakte beding betreffende het halen van aarde niet hinderlijk zijn, in het bijzonder wanneer een epidemie samenviel met een dijkbreuk? was het wel noodig de jurisdictie te hebben van de plaats, waar het Pesthuis zou verrijzen? enz.²⁾

De pensionaris deed zijn uiterste best deze bezwaren te ontzenuwen, maar een nadere conferentie bleek toch geenszins overbodig. Deze had plaats op den 23en Maart 1714. Van de zijde van Rotterdam verscheen hier een commissie uit burgemeesteren en gedeputeerden ter dagvaart³⁾. Maar deze bezaten niet de zelfbeheersching en tact van een Van Hoornbeek, maar lieten zich tegenover de rekenmeesters woorden ontvallen „als niet en kunnen passen nogte behoren toegevoegt te werden aen onse opregte en ook verschuldigden iever, waar mede sij niet anders beogen als het ware ende

1) Vroedschapsresolutie d.d. 17 October 1713.

2) Vroedschapsresolutie d.d. 29 Januari 1714.

3) Vroedschapsresolutie d.d. 19 Maart 1714.

meeste voordeel van U.Ed. Groot Mog. domeijnen". De Rekenkamer verklaarde zich door dit optreden te meer versterkt in haar vermoeden, dat het verzoek van de stad „een misterij en heijmelijken toeleg" verborg.

De Rotterdamsche regeering bevond zich in een moeilijk parket. De aanvaarding van de reeds geruimen tijd geleden ten behoeve van den Pesthuisbouw gekochte steen kon nu niet langer uitgesteld worden. De Vroedschap was daarom van meening, dat men eerst moest trachten zoo spoedig mogelijk de afstand der civiele jurisdictie van den heer Van Beveren zwart op wit te krijgen om daarna onmiddellijk te beginnen met de werkzaamheden der fundeering¹⁾.

De pensionaris mocht erin slagen van den ambachtsheer van West-IJsselmonde een geteekende verklaring nopens den afstand onder de gestipuleerde voorwaarden los te krijgen, na hem op zijn verzoek de geruststellende verzekering te hebben gegeven, dat de stad uit hoofde van deze cessie nimmer aanspraak zou maken op den titel van ambachtsvrouwe *in* West-IJsselmonde²⁾.

Eenmaal in het bezit van deze verklaring kon men met meer vertrouwen, dat de zaak ten langen leste wel in het reine zou komen, met den bouw beginnen. In 1716 was het nagenoeg voltooid. Jacob Kortebrant, de geschiedkundige, die het met eigen oogen aanschouwd heeft, zegt er in zijn manuscript-beschrijving van Rotterdam het volgende van: „Dit deftig gebouw is 600 voeten in het vierkant groot; de voorgevel, staende stadswaerd, pronkt met een frontespies en een fraaij torentje. Binnen is een ruime en zeer luchtige plaets, hebbende in de midde eene waterkom, die 40 voeten in het vierkant is en alle 24 uren door de ebbe en vloed tweemalen ververscht werd; dus is hier de lucht en het water uitmuntend frisch, twee hoedanigheden die in pesttijden ten hoogste noodzakelijk zijn."

Den 10en Augustus 1717 besloot de Vroedschap „aen het Pesthuijs de grond te doen applaneren en met blaeuwe tegels te beleggen, het huijs te doen verwen en twee bruggen over de grachten te doen maken." Van binnen bleef het echter

1) Vroedschapsresolutie d.d. 4 Juni 1714.

2) Vroedschapsresolutie d.d. 13 Juli 1714.

voorloopig onafgewerkt. Kortebrant vertelt dan ook, dat er de eerste jaren hooi in geborgen werd, „alzo het van binnen alomme nog maer een ielen romp en onbetimmert was.”

In den zomer van 1717 kwam ook de kwestie van de jurisdictie weer op het tapijt. In de Vroedschap gingen stemmen op, om splitsing van het leen van West-IJsselmonde te verzoeken, „om vervolgens transport van dat gedeelte van de ambagtsheerlijkheid (waarin het eiland Feijenoord ligt) te bekomen”¹⁾.

Het duurde echter nog tot 1722, eer het desbetreffende octrooi verleend werd, omdat die van Dordrecht deze zaak „geaccrocheert” hadden aan het behoud van het Zwanegat in zijn toenmaligen toestand (6 Juni 1722). Een jaar later (12 Juni 1723) had de opdracht plaats ten behoeve van de stad Rotterdam op den persoon van vroedschap Mr. Engelbert van Berckel²⁾. Overeenkomstig den wensch van den heer Van Beveren was er de clausule in opgenomen, dat Rotterdam het eiland zou bezitten „met alle zoodanige regten en gevolgen (het voeren van het wapen en titul van West-IJsselmonde alleen uijtgezondert) als Susanna van Slingeland hetzelfde heeft bezeeten en van Ons te leen gehouden”³⁾. Om Dordrecht tegemoet te komen, was uitdrukkelijk gestipuleerd, dat er geenerlei verandering in het Zwanegat mocht worden gebracht.

Toch heeft Rotterdam blijkbaar getracht deze lastige bepaling van den verlijfbrief te ontduiken: in 1742 waren deskundigen op het Stadstimmerhuis van oordeel, dat door het verlengen van den westelijken rijsdam in de richting van het Tolhuis (te Katendrecht) „zoude kunnen werden voorgekomen het sterk intrekken van de vloet in de Leuvehaven,

1) Vroedschapsresolutiën d.d. 1 Augustus 1717, 18 October 1718 en 14 April 1719.

2) In de Bronnen voor de Geschiedenis van Rotterdam I, 540, worden wel de „sterfmannen” der andere heerlijkheden opgesomd, maar niet die van Feijenoord. Het zijn, behalve den genoemden Van Berckel: Mr. D. C. van der Stael (23 Maart 1750), Mr. G. D. Denick (16 November 1772), Mr. G. F. Meijners (27 November 1780), Mr. Ph. J. van der Goes (5 Juli 1784) en Mr. I. van Teijlingen (7 December 1789).

3) Deze Susanna was de onmondige dochter van Mr. Govert van Slingeland en wijlen Ernestina Geertruida van Beveren.

waardoor dezelve haven telkens een groote quantiteit slibbe kwam te ontfangen en daardoor van tijd tot tijd zeer kostbaar aan deze stad te vallen ter oorzake van het continueel uijt-baggeren van dezelve haven." Wel verklaarden genoemde deskundigen, dat de verlenging van dien dam, wel verre van een dichtslibbing van het Zwanegat te zullen veroorzaken, de vaargeul juist dieper zou maken, maar deze verzekering vermocht de ongerustheid van de andere Maassteden, en in het bijzonder van Delft, niet weg te nemen. Krachtens schriftelijken last der Delftsche regeering begaven de kastelein van Delfshaven, Adriaan Hoogop, de Delftsche fabriekmeester Michiel Poortermans en de Charloissche timmerman Cornelis de Man zich den 20en Juli 1742 naar het nieuw-gemaakte rijshoofd, „streckende van den ouden dam zuijdwest op door de oude geul van het Zwaanegat heen, beslaande ontrent in de lengte 39 roeden ende in de breete 24 voeten." De dam was „seer suffisant" gemaakt, van binnen „met goede specie versorgt" en op het einde met puin opgehoogd. De drie mannen duchtten het ergste voor de bevaarbaarheid van het Zwanegat, dat thans nog een gemiddelde diepte van 11 voet had ¹⁾.

In het rapport, dat de inspecteur-generaal van 's Lands rivieren, Christiaan Brunings, den 15en Juni 1771 bij de Staten indiende omtrent zijn bevindingen over de diepte van de rivier de Maas boven en beneden Rotterdam, wordt de algeheele afdamming van het Zwanegat aanbevolen als een der middelen om de zandplaat, die van de punt van Feijenoord bij het Pesthuis af zich „genoegzaam met een ronde toog" uitstreckte „langs den zuidwal tot over de stad", weg te werken ²⁾. Ook ditmaal vreesde Delft hiervan de meest funeste gevolgen voor de scheepvaart in Delfshaven en committeerde het den kastelein Hoogop en den lector in de wiskunde, Johannes van der Walle, om een onderzoek in loco in te stellen.

Sedert het midden van de 18de eeuw had zich namelijk vóór Delfshaven een zandplaat in de rivier gevormd. Aan-

1) Resolutie van heeren veertigen der stad Delft d.d. 14 Augustus 1742 (Archief van Delfshaven Inv. N°. 118).

2) Vgl. Resolutiën van de Staten van Holland d.d. 30 Augustus 1771.

vankelijk kon deze bij gewoon tij nog met schepen van matigen diepgang bevaren worden, maar in 1761 was de toestand al dermate verergerd, dat men er bij hoog water alleen nog maar met booten en schouwen over varen kon, terwijl bij laag water de overtocht aan het veer gestremd was; de plaat had dan een lengte van een half uur gaans en een breedte van 100 roeden. In 1771 beklagden de Delftsche gedeputeerden ter Statenvergadering zich erover, dat in het rapport van Brunings wel maatregelen waren voorgeslagen tegen de ondiepten in de Maas vóór Rotterdam, maar niet tegen de zandplaat vóór Delfshaven, bij gebreke waarvan „dezelve haven geheel soude verslikken en verlammen”, terwijl zij de aandacht van de Staten vestigden op hun resolutie van 6 Juni 1722 „tegens het stoppen van het Swaanegat”, waarvan de afdamming in het rapport werd voorgesteld.

De Staten gelastten toen een nieuw onderzoek en deden een afschrift van de bedoelde resolutie aan den inspecteur-generaal ter hand stellen. Twee maanden later was deze met zijn rapport gereed¹⁾. Even boven Delfshaven, bij de traankokerij op Schoonderloo, had hij een zoodanige aanslibbing geconstateerd, dat de Groenlandvaarders „bijkans geene steeringen genoeg meer konden maken om te lossen. Maar,” zoo gaat hij voort, „(hetgeen veel zwaarder weegt) het bovengemelde eiland neemt met deszelfs benedenpunt hoe langs hoe meer toe, zwaaijende noord-oostwaarts²⁾ na den bochtigen oever beneden Delfshaven, waardoor de uitgang van deeze sprank reeds derwijze vernauwd is, dat de Oost-Indische schepen, welke genootzaakt zijn de rivier dwarsstrooms af te zakken, dikwils gevaar loopen van met de voor- of achterstevan vast te raaken.”

Het kwam er dus op aan, middelen te bedenken om den stroom in meerdere mate door den noordelijken vaargeul (dus tusschen Delfshaven en de zandbank) te leiden. Maar om dit te bereiken was het noodzakelijk die andere plaat, die zich ten zuiden van den Schielandschendijk (Westzeedijk) van even boven het veer op Katendrecht tot aan Schoonderloo toe aan het vormen was en die als de eigenlijke oorzaak

1) Resolutiën Staten van Holland d.d. 20 December 1771.

2) Lees noord-westwaarts.

van het ontstaan van de zandbank vóór Delfshaven te beschouwen was, weg te schuren. Hiertoe deed Brunings drie middelen aan de hand: 1°. verlenging van de lange krib aan de Noord met 100 roeden in de richting van het Tolhuis; 2°. aanleg van een krib even beneden het Tolhuis aan den zuidelijken Maasoever in noord-westelijke richting, om den stroom „eene zachte leiding naa de noordelijke sprank voor Delfshaven te geeven” en 3°. versterking van den zuidoostelijken kop van de plaat met rijswerk, „om denzelven voor verdere afslijting te bewaaren, dewijl de stroom meer naa de zuidelijke sprank valt naarmaate deeze afslijting, voornaamlijk op den zuid-oosthoek, toeneemt.”

En wat de afdamming van het Zwanegat betrof, de rapporteur stelde zich voor, dat deze juist zeer goed in dit complex van maatregelen zou passen: „immers een onverdeelde rivier is krachtiger en bijgevolg zijn ook de gereflecteerde werkingen van dezelve nadrukkelijker dan van zodanige rivier, die alvorens door splitsing verzwakt is. Ik denk niet,” voegt hij er malicieus aan toe, „dat er iemand gevonden zal worden, die zoude willen beweerden, dat het Zwaanengat op zich zelve voor de rivier bij Delfshaven nuttig zijn kan.”

Den 20en December 1771 besloten de Staten de eindbeslissing hierover uit te stellen „tot nadre deliberatie.” Van dit uitstel kwam afstel. In de Statenvergadering van 28 Juni 1791 berichtten commissarissen tot de zaken van 's Lands rivieren, dat „het als eene evidente waarheid beschouwd moest worden, dat de tegenwoordige gebrekkige gesteltheid van veele vakken op de benedenrivieren geensints toe te schrijven zij aan de wijze, op welken de middelen ter verbetering van dezelve van tijd tot tijd voor Hun Ed. Mog. voorgeslagen zijn, maar eenig en alleen aan het niet executeeren van deze middelen.”

Brunings werd derhalve opnieuw gelast om verschillende riviervakken en o.a. dat van de Nieuwe Maas boven, bij en beneden Rotterdam „nader te revideeren.”

Ondertusschen was de mathematicus Jacob Florijn bij resolutie van burgemeesteren van Rotterdam nog in 1790 belast met een onderzoek naar „de gesteldheid van de Nieuwe Maas, van de Lek af tot benedenwaards van deeze stad.”

In zijn op 23 December 1791 ingediend rapport merkt Florijn ten opzichte van de (Ruige)plaat vóór Delfshaven op, dat er in het westelijke deel van de noordelijke doorvaart (de Kous) nog wel voldoende diepgang is, vóór de hoofden zelfs 48 voet, maar dat deze geul voorbij de traankokerij spoedig versmalt en zelfs opdroogt: „loopende aan derzelve boveneinde genoegzaam geheel dood tegens eene groote droogte, tusschen welkers benedenpunt en den bovenkop van het eilandje alleen nog een zeer nauw en ondiep geultje overblijft, daar met het hoog water maar 10 à 12 voeten diepte gevonden wordt en dat intusschen het eenige vaarwater is, waarvan zig de scheepsvaart van Delftshaven naar boven kan bedienen.”

Aangaande het Zwanegat rapporteert Florijn, dat de benedenmond vrij wijd is, maar ook erg ondiep. „Deze benedenmond,” schrijft hij, „maakt eigèntlijk een bogt of inham van de rivier, waarin het water met den vloed wordt opgekropt, kunnende vervolgens door het maar zeer smalle Zwaanegat niet verzwolgen worden; hetwelk in dezen inham een wantij veroorzaakt, waardoor een aanmerkelijk gedeelte waters wederom dwars af, en over de punt van de lange krib, in de rivier stort.”

In tegenstelling met Brunings komt hij tot de conclusie, dat afdamming van het Zwanegat noch noodig, noch wenschelijk is. Het nut daarvan zou „in geenen deele opweegen tegens het gemak, dat een menigte van lichtere schepen en vaartuigen ondervindt, die dikwijls, van beneden komende, daardoor passeeren en hierdoor gelegenheid hebben om de reis te maaken, die zij anders, door den grooten bogt, voorbij deze stad loopende, te moeten omzeilen of oplaveeren, geheel zouden missen.” Want het Zwanegat heeft slechts een gemiddelde breedte en diepte van respectievelijk 8 roeden en 10 voeten, terwijl de hoofdstroom beneden het Zwanegat een breedte en diepte van respectievelijk 180 roeden en 14¹/₂ voeten heeft.

De hoogste autoriteiten op waterstaatkundig gebied, die sedert de omwenteling van 1795 de lakens uitdeelden, waren echter veeleer Bruning's meening toegedaan. De tijden waren veranderd; het verzet van de steden Delft en Dordrecht tegen de afdamming van het Zwanegat kon men thans niet anders

zien dan als een uitvloeisel van „de gebreken en toevalligheden, waaraan de zoogenaamde regeeringsvorm der Bataafsche Natie vóór den aanvang der grondwettige herstelling van hare natuurlijke en maatschappelijke regten is onderhevig geweest” en met name van het totale gebrek aan eenheid, dat zoowel de algemeene lands- als de gewestelijke politiek beheerschte en remmend werkte op de tot standkoming der noodzakelijkste verbeteringen.

Den 29en September 1800 besloot het Uitvoerend Bewind dan ook om, met vernietiging der resolutie van 6 Juni 1722, het Zwanegat door middel van een dam te stoppen. Wie de kosten van dit werk zou dragen, was evenwel een open vraag. Het gemeentebestuur besloot op 16 Maart 1801, de commissarissen tot de fabricage te machtigen, het toedammen van het Zwanegat publiek te doen aanbesteden, zonder gerekend te worden verplicht te zijn, om zulks voor rekening van de stad te doen. Aannemer was Klaas Langeveld voor een som van f 2.250,-. Den 20en April werd het Zwanegat voor het scheepvaartverkeer gesloten en eenige maanden later was het werk voltooid. De dam kwam niet, zooals het oorspronkelijke plan dat vorderde, bij den mond van het Zwanegat te liggen, maar, krachtens besluit van het Uitvoerend Bewind d.d. 31 December 1800, even beneden het kanaal, waardoor de polders de Hille, Varkensoord en Karnemelksland hun polderwater uitloosden, zulks naar aanleiding van het verzoek van dijkgraaf en heemraden dier polders, om de aan Rotterdam verleende toestemming te niet te doen, en na ingewonnen advies van den stadsbouwmeester A. Kool.

Zijn eerste rapport (van 15 Juni 1771) had Brunings vergezeld doen gaan van een kaart van den landmeter Melchior Bolstra, die hem in den zomer van 1770 op zijn inspectiereis begeleid had, „als de meeste kennis hebbende van de voorgaande gesteldheid der rivier daar ter plaatse.” Inderdaad blijkt uit het rapport, dat de kaart aanmerkelijk vroeger gemaakt moet zijn; zoo bevinden de beide heeren, daarbij geassisteerd door den Rotterdamschen loods Jan van den Berg, die hun door burgemeesteren toegevoegd is, omdat hij de perikelen van het vaarwater als weinig anderen kent, dat de

benedenste punt van de Spanjaardsplaat, even bewesten het dorp IJsselmonde „sedert het maaken van de opgamelde kaart zodanig toegenomen((is) dat ze zich thans genoegzaam geheel tot aan den zuidwal uitstrekt, latende slechts aan die zijde een klein geultje over.” Verder treffen zij boven en beneden Vlaardingen twee platen aan, „welke ook reeds ten tijde van het maaken der opgamelde kaart bekend waaren.”

Nu dagteekent de werkzaamheid van Bolstra als landmeter van 1731; dat hij de kaart vóór 1743 moet gemaakt hebben¹⁾, blijkt uit zijn plattegrond van Feijenoord, die alleen de Oude (hooge) en Nieuwe (lage) Oord als bedijkt aangeeft. Op een geteekende, doch ongesigneerde „Kaart van Rotterdam en omlegende (sic!) landerijen” uit het jaar 1784 staat daarentegen een gedeelte van de ten noordwesten van het Pesthuis gelegen gorzen als „in 1744 ingedijkt” vermeld. Het archief van fabriekmeesteren, dat juist over deze periode zeer onvolledig bewaard is gebleven, geeft evenmin als de vroedschaps-resolutiën vele nadere bijzonderheden over deze bedijking; de laatste zwijgen er zelfs geheel over. Alleen lezen we in de notulen van burgemeesteren en fabrieksmeesteren d.d. 28 Februari 1743, dat de heeren besloten hebben „om een schotdeurtje te doen maeken voort nieuwe poldertje aen Fijen-oort”, terwijl we uit een der bestekboeken²⁾ zien, dat zekere Aert van Didden aangenomen heeft, om onder toezicht van Kornelis Graafland³⁾ „de grippe⁴⁾ gelegen in 't nieuwe poldertje aan Feijen-oort op sijn ouden bodem en kanten op te graven” (17 October 1749); eenige maanden tevoren zijn fabriekmeesteren met zekeren Thomas van Putten overeengekomen, dat deze drie van de tien stukken land van het poldertje op Feijenoord zal bezaaien met lijnzaad en de andere naar verkiezing, maar dat hij alle tien de stukken gedurende de twee laatste jaren van zijn pacht (1754 en 1755) moet bezaaien met roode en witte klaver en hooizaad en ze 's zomers

1) In 1738/39 maakte hij een vierbladige rivierkaart van de benedenloop der Maas, waarop Feijenoord inderdaad dezelfde vorm heeft als op de kaart van 1771.

2) Bestekboek C, 1748-1766, fol. 23.

3) De stadsopzichter van Feijenoord.

4) Droge sloot.

moet beweiden „opdat het 1756 behoorlijk weijland is”¹⁾.

Dit poldertje was blijkens de toelichting tot de kaart van H. Leenheer (1781) 14 morgen en 517 roeden groot. Ruim 50 morgen vruchtbare grond kwam daar in 1796 nog bij. Mr. F. C. Koch heeft reeds vroeger in dit Jaarboekje beschreven, hoe men deze bedijking eerst in werkverschaffing heeft willen doen uitvoeren, en hoe deerlijk deze menschlievende opzet mislukte²⁾. Er kan nog aan worden toegevoegd, dat het werk toen bij aanbesteding is geschied voor de som van f 14.958,-³⁾ en dat Liddell en Hillers, de pachters van den nieuwen polder, in 1800 verzochten dien van de stad te mogen koopen, wat de Municipaliteit afwees uit de overweging: „dat het ten eenemale ongesaisoneerd zijn zoude, om thans het gemelde land, als in het vooruitzicht veele voordeelen aen de stad belovende, te verkoopen”⁴⁾.

(Wordt vervolgd).

1) Bestekboek C, fol. 18vo. Blijkens de in 1781 door H. Leenheer vervaardigde plattegrond was toen niet alleen deze nieuwe polder, maar ook de Hooge- en Lage Oord dienstbaar gemaakt aan de griendcultuur.

2) Rotterdamsch Jaarboekje 1934, blz. 141 vlg. Vgl. Jaarboekje 1932, blz. 153.

3) Resolutiën van den Gemeenteraad d.d. 9 Juni 1796.

4) Resolutiën van de Municipaliteit d.d. 21 Augustus en 8 September 1800.